

The Project Gutenberg eBook of Ojamylläri ja hänen miniänsä

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Ojamylläri ja hänen miniänsä

Author: Lydia Koidula

Translator: Betty

Release date: October 2, 2007 [eBook #22828]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK OJAMYLLÄRI JA HÄNEN MINIÄNSÄ ***

Produced by Tapio Riikonen

OJAMYLLÄRI JA HÄNEN MINIÄNSÄ

Jutelma Vironkansan opiksi ja huviksi

Kirj.

LYDIA JANNSSEN [Koidula]

Suomentanut Betty

Helsingissä, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa. 1879.

SISÄLLYS:

Alkulause

- I. Lukija oppii tuntemaan Ojamyllä ja Myllymäkeä
- II. Eräs vieraisa-käynti
- III. Pääsiäislauantai Ojamyllällä
- IV. Kaksi hyvää ystävätä pitää yhtenä hyvää neuvoa
- V. Mitä mietteitä sota toi Ojamyllälle, Männikön kylään ja Suttlepan perheeseen
- VI. Kuinka Bonaparte liikkuu Venäjällä ja Kirja-Tiitsu kosioimassa
- VII. Jumalan vitsaus
- VIII. Uskollinen sydän
- IX. Vanhat ovat kadonneet — katso, kaikki ovat uudeksi tulleet

ALKULAUSE.

Armas Vironkansa! Me tiedämme jo kaikki: mitä vanhemmat tekevät, sitä lapset näkevät, ja nuoret linnut laulavat vanhain tavalla, olkoon laulu suloinen taikka inhoittava. Kun 1848 ensimmäistä "Sönumetoja'a" kirjoitin, tuli "Ojamyllärin" kirjoittaja, 5-vuotiasna lapsena, jonka pää hätinä ulottui polviini, "vauva" sylissä, usein kirjoituspöytäni eteen, kysyen: "isä, rakas isä, kenelle sinä kirjoitat?" — "Minä kirjoitan Vironkansalle, lapseni, iloksi ja opetukseksi — vastasin minä, — mene sinä jälleen äidin luo leikittelemään; pyydä, äiti antaa sinulle vähän vehnäistä". — "Mutta isä, kun sinä jätät pieneksi ja minä tulen isoksi, lupaatko minun myös kirjoittaa heille pienen kirjasen, isä, lupaatko?"

— "Tietysti, lapseni, sinähän olet Viron lapsenlapsi, kuka sinulta sitä kieltäisi?"

— "Mutta isä, leikkaatko minulle kynän ja annat minun istua tuolillasi, isä, kai lupaat?" — "No kyllä, kyllä! Mene nyt, kuule äiti käskee!" Sillä sain hänet aina kaulastani irti. "Jumalalle on kaikki mahdollista, ajattelin itsekseni, mutta sinulla, lapseni, on vielä monta tuulta jalan alla".

Ja katso nyt! kirja, joka sinulla par'aikaa on käsissä, on tämän lapsen kirjoittama; mutta hän ei enää ole niin lyhyt kuin silloin. Onko nyt tämä ensimmäinen kirjanen sinulle mieliksi vai eikö, enhän sitä voi tietää: mutta lapsi on kuitenkin voimiensa mukaan pitänyt sanansa.

Tee nyt armas lukija hyvin ja ota tämä ensimmäinen lahja rakkaudella vastaan, se tulee sukulaisesi kädestä, ja Jumala antakoon meille kaikille kallista terveyttä, joka meille on parhain kaikista.

Pernossa Elokuulla 1863.

Juhana Jannsen.

I.

Lukija oppii tuntemaan Ojamyllyä ja Myllymäkeä.

Jos täysiä rahasäkkiä ja viljavia peltomaita aina seuraisi onni ja sydämen rauha, niin olisi vanha Antti Trimm eli Ojamylläri, niinkuin hänen myllynsä vuoksi häntä rahvas nimitti, varmaankin ollut onnellisin mies Männikön kylässä. Antin neljäkymmentäkahdeksan vakan-alaa peltoa ja heinämaata, erittäin vielä kartano y.m. huoneet tekivät hänen vauraaksi mieheksi, ja että rauta-arkku vuoteen alla makuuhuoneessa ei suinkaan ollut tiilikivillä täytetty — siitä olisin lyönyt vaikka vetoa; sillä Ojamyllärillä oli varoja, sen tiesi joka mies Männikön kylässä.

Vaan onnella ja sydämen rauhalla on kokonaan oma laatunsa, ja viisaat ihmiset sanovat että molemmat paljon useammin majautuvat matalan olkikaton alle, kuin korkeaan kivirakennukseen.

Myös Ojamylläri oli kaikkine rikkauksineen ja varoineen onneton ja rauhaton mies. Mistä se siis tuli? — No ensiksikin siitä, että hän oli perin ahnas ja mammonanpalvelija, joka ei milloinkaan saanut kylläänsä eikä mielensä mukaan; vielä toiseksi: että lapsensa saattoivat hänelle pelkkää sydäntuskaa ja murhetta — niinkuin hän aina itse valitti. —

Mikä on tosi, jääpi todeksi — *tyttärensä* suhteen oli Antti siinä kohden ihan oikeassa. Kapaloista asti helliteltyä ja lelliteltyä tyttöä koulutettiin kaupungissa ja hän pääsi vihdoin — koska hänellä itsellensä oli kaunis, maire näkö ja isällä varsin pullea rahakukkaro — erälle kevytmieliselle kaupungin kauppiaalle vaimoksi. No nyt eivät tietäneet isä eikä tytär enää kuinka korkealle päätänsä nostaisivat! Ojamyllärin Katri oli nyt kauppiamiehen rouva — missä sen kunnian ääret! Tuota kesti noin vuoden verran aikaa. Silloin eräänä päivänä huudettiin: kauppiamies Lindner on joutunut vararikkaan! Kuinka niin äkkipäätä? — Tietäähän sen muutenkin, mimmainen se kaupungin elämä on: Lindner eli rennosti, armas rouva auttoi, ja kun viimein sormet alkoivat kukkaron pohjaa tapailla, ajatteli kunnian-arvoinen vävy mies: "parempi pikkuisen muassa kuin ihan ilman". — Hän jalkoihinsa, lippasi — Amerikkaan, jossa toisia sellaisia veijaria kuuluu kyllä olevan. Miehet hoi, ottakaa kiini! Tahtoi tahi ei, täytyi isän ottaa Katrisensa jälleen kotia ja suoda hänelle armoleipää.

Vaikka myllärin Katri olikin niin kevytmielinen, se isku sattui kuitenkin hänen sydämeensä ja viilsi syvän haavan. Hän poi ja kitui, ja kun noidan valtikkaat ja kevät-esiköt jälleen alkoivat leitsoittaa ja

paimenet laitumella huikkasivat — oli Ojamyllärin Katri jo aikaa pienen tyttärensä kanssa levännyt Männikön kirkkomaassa.

Jaakko, Ojamyllärin ainoa poika-perillinen, oli vilkas mies — sitä kertoi koko kylän väki — ja vielä päälliseksi Männikön kylän kaunein poika — sitä kertoivat varsinkin kaikki Männikön kylän tytöt; — kukapa sitä paremmin tietäisikään. Siihen asti oli asia hyvä ja isä häneen tyytyväinen, mutta että Jaakko kaikkein tyttölöiden joukosta juuri koulumestarin Annaa vaimoksensa pyysi, kun kuitenkin kaikki muut tytöt häntä halusivat saada: se teki Ojamyllärielle niin suurta mielihäpeää, ettei monestikaan ruoka eikä juoma hänelle maittaneet. Miksi niin? No, Annalla oli kaikenlaiset hyvät avut ja tavat sekä kaunis oli hän päälliseksi kuin enkeli — yhtä ainoata oli hän — vailla: — rahaa!

Mutta rahaa, paljon rahaa! oli Ojamyllärin öinen ikävöiminen ja päiväinen miete, ja suurempaa mielihäpeää ei voinut Jaakko hänelle tehdä kuin kosta köyhää tyttöä.

Liisa, Ojamyllärin emäntä, oli ymmärtäväinen, hellä ja hiljainen vaimo, joka vaivalla tähän asti oli rauhaa kannattanut isän ja pojan välillä.

Mutta hän huomasi selvästi, että asia tällä tapaa ei voisi kauemmin käyvystyä, sillä Antin viha poikaa vastaan yltyi päivä päivältä, ja vasta hiljattain oli hän uhannut ajaa Jaakon pois kotoa, jos ei hän heittäisi tuota tyhjää kirkkokohtiirtä. Ja Antti oli mies sanansa pitämään, sillä jäykempää ja ylpeämpää miestä kuin Ojamylläri ei voinut kahdenkymmenen virstan ympäristöltä löytää.

Äiti raukan hankki sydän haljeta alituisen riidan ja toran tähden, mikä vaikenä vasta illalla myöhään hänen miehensä maata mennessä, mutta jälleen nousi aamulla varhain Antin kanssa, joka pitkin päivää rypistynein kulmin ja kiukkuisin sanoin muiskien kulki tuvassa ja ulkona. Sen ohessa tiesi Liisa poikansa tuntevan tuskaa isän luonnottoman tahdon tähden, sillä niinikään oli hänelle itselle nuoruudessansa tapahtunut. Ei millään muotoa hänen oma sydämensä, vaan hänen isävainajansa tahto, ollut hänet Ojamyllärin vaimoksi saattanut; hän itse oli jo aikoja erään toisen valinnut. Raskaalla sydämellä oli hän viimein antautunut isän tahdon alaiseksi. — Jäykkämielinen Ojamylläri ei ollut vielä koskaan kiitossanaa hänelle siitä lausunut ja katseli nyt jälleen karsain silmin vaimoansa: olisiko hän ehkä pitänyt yhtä neuvoa Jaakon kanssa? Että Liisalla juuri senkin vuoksi ei ollut kultaiset päivät, ymmärtää jokainen itsestensä.

Toisella tapaa, vaan ei suinkaan paremmin, oli asiat yllä mainitun Annan elämäkohdan suhteen. Kun kylänraitista ylöspäin ja kouluhuoneesta vielä palasen matkaa eteenpäin lähdemme, tapasimme kirkon takana erään vanhan, lahonneen mökin, vinoseinäisen ja sammalkattoisen, joka selvästi ilmoittaa, ettei huoneenrakentajan hampaita enää moneen aikaan ole porottanut. Siinä asuu vanha Suttlepan Anttoni vaimonsa ja lastensa kanssa, joita parikunnalla onkin koko tuvallinen, vaikka kyllä vanha tölö oikeutta myöten jo aikaa olisi ollut huutokaupalla myytävä, jos kaupungissa asuvalla velkojalla ei olisi ollut kristillinen sydän rinnassaan. — Kun Annan vanhukset jo aikaisin kuolivat, oli Anttoni ottanut Annaa — tietysti maksoa vasten — kasvattaaksensa, ja kunnallishallituksen oli hyvä mieli, että päästiin erilleen tuosta köyhästä työstä, ja että joku sillä tapaa otti tuota köyhää lasta hoitaaksensa. Mutta Jumala nähköön! Anttoni ja Rietu eivät ymmärtäneet omiakaan lapsiansa kasvattaa, saatikka vieraita. Mies oli patajuoppo ja tappelija, vaimo raaka ja sivistymätön, joka ylimalkaan ei tehnyt suurta eroitusta "minun omani" ja "sinun omasi" välillä ja usein antoi peukalon kasvaa toisia sormia pidemmäksi. Mitä silloin lasten kasvatuksesta tulisi? Anna sai kasvatusvanhemmiltaan, mitä suurin osa hänen kaltaisiansa saavat, jos ne ovat köyhät: vähän syödä — tehdä paljon työtä sekä ottaa vastaan soimasanoja, ja jos Taatto taivahinen ei olisi sanallansa apua ja lohduitusta tuonut, hän olisi kokonaan jäänyt oman onnensa nojaan ja unhotuksiin.

"Mutta", kysyy ehkä yks ja toinen, "eikö Anna lähtenyt pois, koska hän oli kasvatusvanhemmillensa kiusaksi?" — Niinpä niinkin, kyllähän tuo hyvä lapsi olisikin lähtenyt, ja mieltä sitä varmaan ennenkuin me molemmat, mutta mihin hän sitte joutuisi? — Kun Anna laskettiin koulusta, pyysi hän päästä palvelukseen, että itse ansaitsisi leipänsä ja niinmuodoin ei enää olisi kasvatusvanhempiensa elätettävänä. Mutta nyt tuli kysymys: "Pitkö heidän uudestaan hänen tähtensä murehtia ja nähdä vaivaa? Hän olkoon tyytyväinen, kun saapi jäädä yhteen kohtaan!" Rietu ei olisi häntä ensinkään laskenut, varsinkaan nyt kun tyttärensä häät juuri olivat tulossa; sillä Anna oli kaikkeen tyytyväinen, ja kotiaskareet olivat kokonaan hänen tehtävänänsä; yhtähyvin Rietu sanoi hänen täällä olevan jaloissa, ja aamusta iltaan työn ja vaivan lisäksi torui ja soimasi häntä.

Niinmuodoin oli Anna vielä tänäpäivänä Suttlepan perheessä, ja kyyneleitä ja itkupäiviä oli hänellä enemmän kuin ilohetkiä.

Lapsuudesta asti olivat Anna ja Jaakko olleet yhdessä, yhtenä koulussa, lukusijoilla ja Herran ehtoollisella, sillä molempain äidit olivat lapsuuden-ystäviä. Aika oli muuttanut lapset täysikasvuiseksi, mutta rakkaus sydämessä oli sekin kasvanut, ja kun Jaakko oli 23- ja Anna 20-vuotias, silloin tiesivät myös molemmat, etteivät voisi elää ilman toisiansa. Että Ojamylläri ei hevin ottaisi vitivaivaista miniää,

sen he tiesivät myös, mutta molemmat olivat nuoria, voivat sekä tahtoivat odottaa, ja lupasivat ennen kuolla, kuin toisistansa erota — niinkuin nuorien rakastavaisten aina on tapa! — Joka kaupungissa ja kylässä, vieläpä joka perheessäkin on omat sala-kuiskuttelijat ja kontittelijat, jotka eivät suurempaa iloa tunne kuin sattumoilta kuultua salaisuutta heti ilmoittaa juuri niille, joiden ei suinkaan olisi pitänyt siitä tietoa saada. — Eikö Männikön kylässä semmoista olisi ollut? Eipä vielä ollut viikkoakaan kulunut, niin tiesi Ojamylläri alusta loppuun koko asian. Vaan nyt Antti tulistui niinkuin rohdin-tukko, johon pistetään valkia, hän melusi ja pauhasi, että seinät soi, ja vannoi valan, että ennen kuolisi, kuin ottaisi taloonsa tuon "ryysyläisen". Jaakko pysyi isän melutessa tyynenä, vaan äijä tunsu poikansa ja tiesi että hän semmoisissa asioissa oli jäykkä ja lujamielinen. Mutta hän päätti tehdä kaikki mitä suinkin voisi, lasten sydämet eroittaaksensa ja rakkauden niistä juurineen kiskoaksensa! Luonnistuiko hänen tuumansa? — Saammepa nähdä!

Tällä tapaa oli asiat Ojamyllällä; nyt luomme silmämme eräisen ihmiseen, joka kyllä oikeutta myöten ei ansaitsisi sitäkään, että aimo koira häntä haukkuisi ja rehellinen mies sylkisi häneen, mutta jota meidän kuitenkin täytyy oppia tuntemaan.

Kirja-Tiitsu — sen nimen oli hän saanut pitää siitä saakka kun hän ennen aikaan oli ollut pitäjänkirjurina — Kirja-Tiitsu oli ensimmäinen kylän-posti, väärinpuhujia ja korvaankuiskuttelija Männikössä, tyhjäntoimittaja, joka kaikkein mutkallisimpia asioita taisi ympäristössä laverrella ja puheita ymmärsi panna paremmin kuin moni ravintolan-neitsyt matkaan. Häpeemätön ja julkea kun hän oli, tuli hän takaovesta jälleen sisälle, jos häntä etuovesta viskattiin pellolle, ja ilman Kirja-Tiitsun sekaantumista ei mikään asia saanut tapahtua; sillä tuo kiskuri ymmärsi, paremmin kuin moni kuppari tahi tietäjäakka, mieliksi puhua, Kirja-Tiitsu auttoi sekä kosimisissa että peijaisissa, häiden ja kemujen toimeen panemisessa, kirjoitti kaikki anomus- ja arentikirjat, ja koko Männikön kylässä ei ollut sitä majaa, johon Kirja-Tiitsun terävä nenä ja rokon-arpiset kasvot eivät olleet tunkeuneet. Ja hyvinhän sen arvaakin: aina hänen sormiansa syytti, sillä jos hänen virkansa ei tuottanut kunniaa, niin se kuitenkin elättää, ja kaikella mikä ei karjunut, sillä oli Kirja-Tiitsun taskussa kyllä tilaa. "Vähäisen valehdella, vähäisen varastaa, on yhtä hyvä kuin puolentynnyrin maa" — kas siinä sana, joka ihan täsmälleen sopii Kirja-Tiitsuun. Sillä tuo lipilaari puhui miehille ja naisille korvat täyteen, nosti lapset ja vanhemmat toisiansa vastaan, jahka vaan oman hyötynsä saavutti. Jossa puu hakataan, siihen lastut lankeevat. Sattui kyllä toisinaan niinkin, että jos asia meni liiemmäisiin, joka lastu jätti pahat merkit kielittelijän selkään — sen hän ravisti maahan niinkuin koira vettä — mikäs hänen moisensa häpeästä tai kunniaa huolis? — Sanalla sanoen: Kirja-Tiitsu oli yksi pää-Juutas (sillä punainen oli hänen tukkakin), jota kaikkiin asioihin voi käyttää, vaan ei suinkaan — maksotta!

Sutlepan Anttoni kirkon takana oli Kirja-Tiitsun kummi ja hyvä ystävä. — Tietäähän sen: mihinkä tomu maasta ja lika rattaasta jää? Mutta Ojamyllärin herralla ei hän voinut toivoa asiallensa menestystä, sillä Kirja-Tiitsu oli häntä kerran hyvästi pettänyt, ja siinä asiassa oli Antilla ihmeellisen hyvä muisti: sitä hän ei helposti unohtanut! Kuitenkin oli Ojamylläri viime-aikoina käynyt Kirja-Tiitsulle hiukan ystävällisemmäksi, joka siitä ylpeänä usein sanoi Anttonille: "Saatpa nähdä, kummi, saatpa nähdä, hän palaa kuitenkin vielä, — jos vaan yksistään koulumestarin Annankin tähden", ja niin puhui kiskuri irvistellen, niinkuin olisi hänellä jo ollut Ojamylläri vallassaan — ja Jumala nähköön! veijari oli oikeassa.

Eräänä lauantaina ennen joulua oli Ojamylläri myynyt viljaa kaupunkiin, ja hyvin menestyneen kauppansa vuoksi oli Antti varsin hyvällä tuulella. Kun hän palatessaan oli kaupungista kappaleen matkaa kotiapäin ajanut, tapasi hän Kirja-Tiitsun joka myös oli käynyt kaupungissa asioilla. Kun entinen kirjuri näki rikkaan Ojamyllärin tulevan kauniilla ruunallansa, jäi hän nöyrästi seisomaan tien viereen, sieppasi lakin päästäänsä ja kumarsi syvään, juurikuin olisi Ojamylläri ollut joku pappi tahi tuomari. Rasva viettelee hiiren killeeröön ja veijari tiesi mitä hän teki.

Tämä oli ylpeälle Ojamyllärielle varsin mieluista. Äkkiä pidätti hän hevosensa ja huusi:

"Kiipee päälle, Kirja-Tiitsu, ruunani jalat juoksevat sukkelammin, kuin sinun, ja mietin: on aina parempi alhaisemmin ajaa, kuin ylpeästi karauttaa".

Äkkiä niinkuin salama oli Kirja-Tiitsu vankkureissa ja nyt valui suu kiitoksia ja ylistyksiä; mutta miehyt tuli oikein hämilleen, kuu Antti armollisesti sanoi: "Voi istua viereeni, juttua veistätellen käy tie lyhyemmäksi".

"Ei nyt enää voi vanhuksen kuolema olla kaukana", mietti Kirja-Tiitsu, nosti huolella takkinsa liepeet ja istui Antin viereen. Puhuttiin ensin torihinnoista, sitte tämänvuotisesta ilmasta ja kylvöstä, kunnes Kirja-Tiitsu viimein alkoi kiittää Ojamyllärin ruunia.

"Se on tosi", huusi hän ja löi polveensa, jotta nahkahousut mäikkyy, "se on tosi: uhkeampia eläimiä ei ole yhdelläkään kreivillä eikä ruhtinaalla!"

"Mutta kylläpä ne kanss' maksavat!" vastasi Ojamylläri, jonka sydäimestä veijarin kiitos tuntui kuin olisi siihen valunut sulaa mettä, "kaksi korkeaa nisukuormaa on niiden hinnaksi viety kaupunkiin! Kuitenkin, mitä se haittaa? Meidän-moisilla on vielä enemmän hinkaloissa!"

"Tietysti", vastasi Kirja-Tiitsu, edelleen yhä mielistellen ja imarrellen, kunnes sai äijän oikein hyvälle tuulelle; sitte kysäisi hän yht'äkkiä:

"Trimmon isäntä, älkää moittiko, mutta minä olen jo aikaa ihmetellyt, kuinka te aina vielä itse ajatte kauppapuodille; — teidän rikkauksilla ja i'ällä voisi se työ jäädä Jaakolle. Hän ei enään ole lapsi ja kaupottelemisen suhteen voisivat Juutalaiset häneltä vielä oppia".

Ojamylläri katsoi kotvasen aikaa maahan, sitte lausui hän mieltien:

"Tosi kait se niin on, mutta asia ei kuitenkaan luonnistu, ei ensinkään! Usko sanojani Kirja-Tiitsu, kyllä minäkin istuisin ennen lämpimän takkavalkian ääressä, kuin rytäyjtäisin tässä vankkureilla, mutta — jokaisen pihistää kenkä hänen omaa jalkaansa! Niinkauan kuin vielä itse vähänkin jaksan olla jalkeilla, en anna isännyyden valtikkaa kädestäni. Tähän aikaan on nuorella väellä omat mietteensä ja varsinkin meidän Jaakolla!" Ja kun äijä juuri sattui olemaan puhumatuulella, lisäsi hän: "Jos hänet kaupunkiin panisin, sitte tulisi asia kahta hullummaksi kuin se nyt on, sillä helpommin ei voisi hän missään muualla tavata Annaa, joka Suttlepan Rietulta joka lauantai viepi vähän voita ja munia kaupunkiin. Eikös hiidessä! Minä tulisin jo sekä lasten että vanhain pilkattavaksi, kuin itse punoisin köyttä, jolla minua hirtettäisiin!"

"Ettekö näe", sanoi Kirja-Tiitsu sysäisten äijään, "siinä susi, kussa sanotaan". Kymmenkunta askelta heidän edellensä kävi Anna, joka, tyhjä koppa kädessään, palasi kaupungista.

Ojamylläri ei lausunut sanaakaan, mutta hän nosti nenäänsä, vihelsi kerran, ja niinkuin salama lensivät vankkurit ja hevoset lapsiraukkaa kohden, joka hämmästyen astui tien viereen.

"Odota, odota veikkonen", mietti Kirja-Tiitsu, "sinulle ystäväiseni panen vielä kirpun korvaan, josta et äkkiä pääse".

"Mikä on tosi, se on tosi", lausui hän ketun lailla nauraen ja katsoi viekkain silmin ukkoon: "kaunis tyttö on koulumestarin Anna ja sievän miniän tuopi Jaakko teille kotiin".

"Ei niinkauan kun minun silmäni auki ovat!" karjaisi Ojamylläri, punaisena kuin keitetty äyriäinen. "Kyllähän vielä löydämme hullulle koiralle rautakahleet!"

"Hänelle ei suinkaan", irvisti Kirja-Tiitsu, "ja jos panettekin hänet paulaan, niin emäntänne kuitenkin päästää hänet irti".

"Minun emäntäni", kysyi Ojamylläri lyöden silmät seljälleen, "horisetko sa vai oletko päissäsi?"

"En suinkaan", vastasi veijari, "minulle tulee vaan niin kummalliset mietteet". Hän käänsi päänsä Antin korvan juureen sohisten: "Oletteko peräti unohtaneet, että Annan isävainaja ennen kosi Liisaa? Soisiko hän pahaa entisen sulhonsa tyttärelle? — Sepä se: vanha rakkaus ei sammu", nauroi veijari ääneensä. "Mutta mitäpä se minuun koskee" — lisäsi hän ja teki itsensä yhtä viattoman näköiseksi kuin kananvarkaista tuleva kettu — "sanasta sana itää, ja Trimmon isäntä pystyy kyllä minunkin avuttani siitä ottamaan selkoa, kuinka asiat asuvat".

Jokainen oikea isä ja aviomies olisi ruoskanvarrella ajanut vankkureilta maahan tuon korvaankuiskuttelijan, ja antanut hänen myötänsä tielle "toista lajia", joka ei ole mesimakeata. — Mutta mistä Ojamylläriille se järki olisi tullut? Hän istui olkikuvon päällä niinkuin Lotin emäntä, joka muuttui suolapatsaaksi, eikä lausunut yhtä luotua sanaa. Kirja-Tiitsu oli kavala kyllä, itse pitämään suunsa kiinni; hän tahtoi suoda vanhalle miehelle aikaa, että tämä saisi perinpohjin miettiä kuultuja sanomia. Sillä välin kuuli korvaankuiskuttelija Antin kerran "oi! oi!" huudahtavan, mutta muuten olivat molemmat vaiti, kunnes Männikön kylä etäältä alkoi näkyä. Silloin sanoi Ojamylläri:

"Astu maahan, Kirja-Tiitsu ja mene tuosta suoraan Arre Tuomaan kaalimaan poikki, minä en näet tahdo, että myllynväki näkevät sinut vankkureillani. Ja mitä kahden kesken olemme puhuneet, se jääköönkin meidän kesken puhutuksi".

"Tietysti, tietysti", vastasi Kirja-Tiitsu, hyppäsi vankkureilta maahan, nosti nöyrästi lakkiaan ja luikahti yli aidan kohden kotoansa, riemuiten hyvin onnistuneesta asiastaan.

Ojamylläri ajoi askel askeleelta syvissä mietteissä kohden myllyä, josta Piiski ja Sepeli häntänsä liehuttaen tulivat häntä vastaan.

II.

Eräs vieraissa-käynti.

Seuraava päivä oli pyhäpäivä ja juuri toinen adventti vuonna 1811. Pyhäinen rauhallisuus vallitsi Männikön kylää, jossa vitkaan ja täysiaanisesti kirkon kellon helinä ilmoitti Herran päivän tulemistä.

Ojamyllylläkin oli tänään kaikki hiljaista ja juhlallista. Hannu-renki oli jo eilen illalla pannut myllyn istumaan, niinkuin talontapa oli, siitä saakka kun hurskas Liisa siinä hallitsi ja vallitsi. Vaikka Antti kauan olikin sitä "uutta tapaa" vastaan pannut, joka "tuottaa puhdasta vahinkoa", niin oli hänen kuitenkin täytynyt vihdoinkin myöntyä ja nyt oli hän siihen ihan tyytyväinen. Ei suinkaan siksi, että hän itse kirkkoon meni, vaan Ojamylläri ajatteli aina: "Pyhänä voin tehdä mitä tahdon" — ja kun kaikki ylt'ympäri oli tyyntä ja hiljaista, voi hän paraiten porkata ja järjestellä laatikoissaan ja lippaissaan.

No eikö Ojamylläri siis konsanaan kirkkoon lähtenyt? Lähtipä kyllä. Varsinkin iltakirkossa kävi hän sangen useasti, sillä, pää kirkon-lautaa vastaan, oli siinä paljon parempi nukkua kuin vuoteellaan, jolloin kova yskä vaivasi ja rasitti häntä. Papin saarna vaikutti Antissa saman, minkä kehtolaulu lapsissa: hän vaipui uneen!

Tänään oli Ojamylläri jo aamusta asti ollut kotoa poissa, missä? ei kukaan tietänyt. Tietysti ei olisi kukaan sitä kummeksanutkaan, sillä se asia tapahtui useasti. Niin tervehtimisestä kuin jäähyväisistä ei ollut Antti milloinkaan suurta lukua pitänyt, mutta Antti oli tänä pyhänä pannut pyhä-mekon selkäänsä ja uuden lakin päähänsä, asia joka muuten tapahtui kolme kertaa vuodessa (jouluna, pääsiäisenä ja heluntaina) — kulumisen tähden! Että hän eilen illalla Kirja-Tiitsun kanssa oli kotiin tullut, oli Ojamyllällä jo vallan tunnettu asia — kuka joukon suun tukkii? — ja jokainen arveli vanhan miehen tämäänpäiväisen vieraissa-käynnin olevan yhteydessä sen asian kanssa. Yksi arveli yhtä, toinen toista, mutta asian oikeaa laitaa ei tietänyt kukaan. Emäntä oli ääneti, mutta sydämensä oli raskas, ja väkisin koetti hän unohtaa erästä mietettä, joka yhä ja yhä jälleen vaivasi häntä. Niin meni aamupäivä ohitse, iltapäivä ja ehtoo tuli, mutta Ojamylläriä ei kuulunut eikä näkynyt. Liisan sydämeen nousi hirmu. Missä voi Antti niin kauan viipyä? Hän oli jo hädässään mennä häntä etsimään, silloin kuuli hän kerrassaan pihaveräjän pauketta ja juoksi riemuiten ulos isäntää vastaan.

"Hyvää iltaa armas Antti!" huusi Liisa jo kaukaa puolisolonsa, "Jumalalle kiitos, että vihdoinkin olet kotona! Et usko kuinka levoton olin sinun tähtesi!"

"Vai niin, ihmeellistä", vastasi Ojamylläri pilkaten ja pani huolella pihaveräjän kiinni. "Nyt tiedän miksi tänään puolipäivästä saakka vasenta korvaani niin hirmuisesti kuumatti".

Liisa ei vastannut sanaakaan, mutta sydämensä oli tuskaa täynnä miehen halveksivan tervehtämisen vuoksi, ja sen verran kuin hän Anttia tunsu, ei ollut hyvää odotettavana.

Molemmat astuivat tupaan. Kun Antilla jälleen oli tomuinen myllymekko seljässä ja piippu suussa, veti Liisa häntä ahjon eteen penkille istumaan, pani kätensä hänen olalleen ja kysyi lempeästi:

"Mutta sano nyt mullenkin, ukkoseni, missä tänään kävit?"

"Eikö muuta?" vastasi Ojamylläri aivan kummallisella tavalla ja nousi kiireesti jälleen ylös, "sen voit piankin saada tietää: Ylisuon Mikon Leenan luona, jossa naimiskauppaa hieroin Jaakon ja hänen rikkaan tyttärensä välillä".

"Herra Jumala! sitä pelkäsin!" huudahti Liisa lyöden käsiänsä yhteen, ja kyyneleet nousivat hänen silmiinsä. — "Antti, onko se sinun vakaa ja järkähtymätön tahtosi?" kysyi hän sitte, toivon ja pelon välillä.

"Niin totta, että tulevana pyhänä sen päälle menen Herran-ehtoolliselle", vastasi Ojamylläri, kulmat rypistyneenä. "Tästä koiraelämästä tahdon saada lopun. Asia ei voi enää tulla hullummaksi, kuin se jo on; mutta niinkauan kuin minun silmäni auki ovat, ei ole eksynyt poikani tuopa sitä ryysyläistä taloon, vaikka sinä kymmenen ja sata kertaa olisit heille avullisena! Vielä olen minä isäntä talossa ja sinä, sala-käärme olet viimeisen kerran minua pettänyt!"

Liisa oli hiljainen aviopuoliso, joka muuten suurella kärsivällisyydellä kesti miehensä alituista urisemista, mutta kuultuansa nuo sanat, nousi hän ylös, astui Antin eteen ja lausui yhtä selkeällä kuin lujalla äänellä:

"Antti, sinun häpeämättömät ja väärät sanasi minusta annan sulle anteeksi — katso kuinka siinä suhteesta sovit omantuntosi kanssa. Mutta että tahdot ainoata lastasi myydä, niin ahneelle ja

häpeämättömälle naiselle, kuin Ylisuon Katri on, siinä asiassa on minullakin, hänen omalla äidillään oikeus sanoa joku sana".

"Tietysti", ärjäisi Ojamylläri, vihasta tulipunaisena, "sinä olisit vielä päälliseksi hyvällä mielellä, jos tuo verivaivainen koulumestarin tytär koko sukunsa kanssa täyttäisivät itsensä minun pöytäni ääressä!"

"Katsoppa Antti, sepä se on", vastasi Liisa vakaasti, "sinun pohjaton ja ääretön ahneutesi pimittää silmäsi, ja pakottaa sinun myymään omaa lihaa ja vertasi. Mutta usko, kaksikymmentä neljä vuotta täynnä ristiä ja vaivaa on opettanut minun sinut tuntemaan! Rahan tähden annat sä kaikki, mitä jokainen kristitty ihminen pitää pyhänä ja kalliina — isän ja aviopuolison rakkautta et ole milloinkaan tuntenut! Eikö Katri vainajan laita ollut ihan sama? Naapurin Martti oli sulle liaksi halpa, vaikka hänellä kyllä oli niin paljon ja ehkä enemmänkin kuin meillä; Katrista piti väkisenkin tuleman 'saksan-emäntä' (rouva). Ja kun viimein odotettu kosija tuli, kuka riemastui enemmän kuin sinä hienon ja uhkean kaupungin herran tulosta, joka viimeisessä lopussa ei ollutkaan muu kuin herraksi pukeunut renttu, jolla oli enemmän velkoja, kuin karvoja päässä! Mutta Jaakkoa et saa niin pois myydä, sen vannon minä sinulle alla Kaikkivallan kasvojen, minullakin on oikeutta häneen, korkea ja kallis äidin oikeus, ja sen eteen minä tahdon seistä ja sotia viimeiseen hengenvetoon asti!"

Se tuli Ojamyllärielle niin äkki-odottamatta, että hän ei saanut sanaa suustaan. Hänen nöyrä ja tottelevainen Liisansako nyt niin rohkeasti puheli? — Liisa oli *hiljainen* nainen, vaan hän oli *nainen*, ja tunsi Anttinsa niinkuin oman itsensä, sen vuoksi puheli hän edelleen:

"Arveletko, etten minä tiedä, kuka sinulle nuo tuumat päähän on pannut? Jo eilen illalla kuulin, että olit tullut tuon vanhan hupsun Kirja-Tiitsun kanssa kotiin. Kyllä minun todellakin silloin oli mieleni ahdistettu! Voitko Jumalan edessä vastata että annat sellaisen ilkeän korvaankuiskuttelijan häväistä omaa vaimoasi ja lastasi? — Antti kuule viimeinen sanani: pakoi omaa ainoata lastasi, ottamaan tuota hylkiö-naista, tee vaimosi ja poikasi onnettomaksi, mutta älä sitte toivo, että silmänräpäyksikään enää jään kattosi alle! Tee siis tavarasi kanssa, minkä arvaat oikein olevan; mutta minulle suokoon Jumala pian rauhallisen kuoleman hetken, etten näkisi lapseni onnettomuutta ja taivaallisen Isän rangaistusta sinun ylitsesi!"

Nyt loppui äiti-raukan voimat; kyöneleet nousivat hänen silmiinsä ja syvään henkeänsä vetäen käänsihe hän ja meni vitkalleen kamariin.

Ojamylläri istui äänetönnä pöydän ääressä, mutta salaman nopeudella lensivät mietteet vanhan miehen päässä. Katri vainajan nimi oli tunkeunut hänen sydämeensä niinkuin o'as; hänen Liisansa, jota hän kuitenkin omalla tavallaan rakasti, oli sellaisella lujudella puhunut hänen kanssansa, niinkuin ei koskaan ennen. Vieläpä oli kokonaan uhannut jättää hänet, jos asia liiallisiin menisi! Pitikö häntä rikasta ja uhkeaa Ojamylläriä sentähden kutsuttaman papin luo taikka oikein tuomarin eteen, koko kylän puheeksi ja nauruksi? Semmoiset mietteet olivat lohaista Antin pään. — Tunti tunnilta kului. Nyt tuli myös Jaakko kotiin, joka iltapäivällä oli ollut kylässä, ja kun äiti jo oli levolla ja isällä taaskin oli pilvinen tuuli, meni hänkin pian maata. Ulkona oli nousnut hirmuinen lumituisku ja tuuli riehui ja raivosi myllyn ympärillä, että ikkunat pärisivät.

Mutta kädet seljän takana käveli Ojamylläri tuvassa pitkin ja poikki, ja niin kului tunti tunnin perään.

Mutta, mitä hurjemmin tuuli riehui ulkona ja rakeet ikkunaa vasten löivät, sitä hiljaisemmaksi kävi myrsky Antin sydämessä, ja — viha meni, katumus tuli. Nyt kun hän tyynemmästi mietti asiaa, olisi hän antanut kukaties mitä, jos ei hän tänään ensinkään olisi käynyt Ylisuon Leenan luona. Ja jos hän juuri nyt olisi saanut Kirja-Tiitsun käsiinsä, koko pahuuden alun, kukatiesi olisi vielä tänään nousnut Ojamylyllä aika ottelu!

Mutta mennä kamariin ja pyytää Liisaltansa anteeksi — siihen oli Antti kuitenkin liian jäykkä.

Vihdoin pani Ojamylläri oven lukkoon, toi ylisiltä hevosloimen, jonka hän kiersi ympärillensä, ja vaipui unipenkille nukkumaan.

Toisena aamuna oli elämä Ojamylyllä ihan entisellään. Jopa Jaakon ja myllyväenkin vuoksi puhuivat Antti ja Liisa toisilleen, joka olikin tarpeesen, iltapäivällä myös sanasen kaksi lisää, ja ken asiaa juurta jaksain ei tuntenut, ei olisi suinkaan aavistanut mitä eilen illalla oli kahden aviopuolison välillä puhuttu ja tapahtunut. Jaakko puolestaan huomasi isänsä tänään olevan tavallista ystävällisemmän ja toivoi siitä hyvää kosio-asialleen.

Pääsiäislauantai Ojamylyllä.

Joulunpyhät tulivat ja menivät. Ei puolella sanallakaan muistuttaneet Antti ja Liisa toisilleen, mitä mainittuna iltana niiden välillä oli puhuttu, ja kotielämä oli Ojamylyllä juuri, niinkuin se oli ollut 24 vuotta; ei parempi eikä pahempi.

Niinkuin maakylyssä on tavallista, hiljaisia päiviä ja viikkoja seurasi hiljaiset päivät ja viikot, ja huhtikuu oli oven edessä, ennenkuin huomattiinkaan — kuu, josta rahvas sanoo, että se tottamaarian on vielä oikullisempi kuin joku tanunkantaja nainen.

Oli Pääsiäislauantai. Ulkona viheriöitsi oraat, leivo lauloi ja Jumalan aurinko sulatti viimeiset lumen jäännökset tien vierestä ja kedolla, tuvassa puuhasivat ja järjestelivät naisväki, sillä talven mustuus oli kokonaan pois pyhittävä, ja nurkassa odottivat Aini ja Marjukka hartaasti nisukyrsiä, joita äiti oli luvannut heille, jos kauniisti istuisivat tuvassa eivätkä olisi jaloissa.

Ojamylyllä ei kuitenkaan kukaan koskenut työhön, sillä Liisan hurskas tapa oli ottaa vastaan joka lauantai-ilta totisella mielellä. Mutta toisin oli Antin laita. Kuinka tämä äärettömän ahnas mies työlle ja orjailulle löytäisi loppua? Jo varhain aamulla oli Ojamylläri lähettänyt Jaakon viljakuorman kanssa kaupunkiin, nyt odotti hän häntä saineesti kotia — vaan ei suinkaan isällisestä rakkaudesta tahi pääsiäislauantain vuoksi, — hui hai! vaan että hän saisi rahat oikein pian arkkuunsa. Päivä alkoi laskeutua, mutta poika ei tullut. Joka kerta, milloin kuului vankkurien jytinää, juoksi vanhus oven eteen, mutta päivä oli mailleen menemässä, rengit, piijat tulivat pellolta iltaselle — joka ei tullut, oli Jaakko.

"Äiti, jos pojalle olisi nuoren ruunan kanssa tapahtunut joku onnettomuus?" sanoi Ojamylläri emännälleen, joka, kaadillinen lämpöisiä nisukyrsiä sylissä, tuli keittiöstä tupaan.

"Älä pelkää", vastasi Liisa, "Jaakko on varovainen ja tie pitkä, mikä onnettomuus hänelle voisi tapahtua?"

"Missä kuitenkin minun mieleni ja järkeni oli", sanoi Antti varsin tuskallisesti, "kun en itse lähtenyt kaupunkiin? Sen minä olen aina sanonut: siitä pojasta ei tule hyvää sinä ilmaisna ikänä, ja jos minä en itse olisi aamusta iltaan huiskeella niin — — —"

Antti oli juuri hyvässä alussa kiitoslauluja laulamaan itsellensä, niin kuului pihalta ihmisten melua. Pihaan astuivat molemmat ulos, ja mitä he näkivät, voi kyllä panna sydäntä sykkimään. Salaman nopeudella lensi eräät vankkurit Ojamyllärin korkeat mylly-vankkurit — kaksi hevosta edessä myllyllepäin. Hevosten harjat heiluivat, ja mitä pahemmin vankkurit päristivät, sitä raivokkaammaksi tulivat hevoset, joilla ei enää hetkeen aikaan ollut ajajaa ollut.

"Isä taivahinen, missä on poikani!" huudahti Liisa ihmisjoukkoon, josta ei yksikään uskaltanut vimmoissaan olevia hevosia pysäyttää.

Yhä lähemmäksi karkasivat hevoset — Ojamylläri hairasi hirmulla pihaveräjän auki, päästen itse taakse näki hän hevosten kuni salaman ajavan läpi veräjän, jonka toinen pieli murskaksi musertui, ja niin väristen ja vavisten pidättäivän tallin ovelle.

"Nyt", miettinee lukija, "kysyi kuitenkin Ojamylläri etupäässä Jaakkoa." — Kaikkea muuta! Siihen olisi hänellä jo pitänyt olla isän sydän povessa. Kun Antti näki hädän olevan ohitse, astui hän kiroten ja vannoen likemmäksi, ja kun vielä rivotut valjaat ja särkynyt pyörä pistivät hänen silmäänsä, oli asia peräti paha.

Silloin kuului kerrassaan eräs ääni joukon melun ja isännän vannomisen sekaan: "Yksi kuollut vankkureilla!" — Äänettömiksi jäivät kaikki, niinkuin olisi ukkonen lyönyt alas väen sekaan — vihdoin rohkaisi Hannu-renki itseään ja kiipesi vankkureille.

"Jumala auttakoon, koulumestarin Anna!" huusi hän ylhäältä maahan, "mutta sen uskon, kuollut ei ole hän suinkaan!"

Ojamyllärin näköä näitten sanain perästä en edes koetakaan kuvata. Sillä aikaa kun Anna kannettiin tupaan ja Liisa osoitti samarialaista sydäntänsä lapsi-raukkaa kohtaan, esitteli Antti pappia ja leviittää. Silmät muljallaan ja kädet nyrkissä hän kulki nurkasta toiseen, ja ellei piha olisi ollut täynnänsä kylänväkeä, niin olisi varmaan nousnut hirmuinen elämä.

Liisan murheen ja huolen kautta oli Anna toipunut tainnoksistaan ja kertoi nyt itkien emännälle, kuinka kaikki oli tapahtunut. Raskaan kantamuksen kanssa jäytyneitä puita Anna oli kotiapäin kulkenut, kun par'aikaa Jaakko tyhjillä vankkureilla oli hänet saavuttanut. Jaakon pyynnöstä oli hän kuormineen vankkureille istunut — silloin, sillä aikaa kun nuorukainen toista pyörää korjasi, oli nuori ruuna ruvennut karkaamaan, ja ennenkuin Jaakko oli saanut ohjat käteen, oli jo vankkurit hevosten kanssa

lentäneet tipo-tiehensä.

"Jaakkoa on taivaan Isä armollisesti vahingosta varjellut", lausui Anna vielä vapisten, "mutta minun on täytynyt kärsiä ääretöntä pelkoa ja ahdistusta. Toisella puolen kylää yritin jo hypätä maahan, etten kaikkien nauruksi tulisi vedetyksi läpi kylän — mutta silloin menehdyin, kunnes nyt juuri teidän käten välillä virkosin".

"Lapsiparka", lausui Liisa kyynelsilmin, "Herran käsi on raskaasti langennut päällesi, mutta Hän itse tietää, minkä vuoksi se on hyvä. Ihmeelliset ovat hänen tiensä ja hänen armonsa on joka aamu uusi meidän ylitemme. Vaikka kohta kaikki kävisi sinua vastaan — niin usko ja toivo! Itkun ja rukouksen siemen kantaa riemullisen ja runsaan hedelmän, jos kohta ei täällä maailmassa, niin kuitenkin *totisesti tuolla ylhäällä!*"

Vakaan emännän lohdutussanat viihdyttivät surullista sydäntä. Käsi kädessä istuivat he toisensa vieressä; länteen lähtevän auringon viimeiset säteet loistivat armaasti akkunasta tupaan, ja äiti sekä tytär saivat ylhäältä sen rauhan, jota maailma ei voi antaa — mutta paratkoon Jumala, ei suinkaan kauaksi. —

Pian Annan pois lähdön perästä tuli Jaakko kotiin. Jo pihalla otti isä häntä kirouksilla ja uhkauksilla vastaan, jotka ajoivat punan pojan poskille ja okaat hänen sydämeensä.

"Varjele minua, äiti", huusi hän tupaan astuessa, "varjele minua isäni ja itseni edestä!" Ja ennenkuin Liisa parka sai sanan suustansa, tuli Ojamylläri möristen jäljestä: "Seis, onneton poika, seis, että ammun sinut maahan kuin hullun koiran" — ja niinkuin nuoli oli hän kamarissa, jossa ladattu pyssy riippui seinässä vuoteen ylipuolella.

"Pakene, Jaakko, pakene!" huusi Liisa kuni kuoleman ahdistuksessa, "Herra varjelkoon sinua ja antakoon minulle voimaa — —" ja sillä aikaa kun Jaakko kiiruhti tuvasta pois, taisteli Liisa-parka puoleksi mieletönnä Antin kanssa, oman ainoan lapsensa, oman lihansa ja verensä puolesta — — ja äidinrakkaus tukesi hänen heikkoa kättänsä — hän sai voiton.

Äärettömällä voimalla kiskoi hän pyssyn Antin käsistä, ampui latingin läpi ikkunan ja riensi sitte ulos majasta toiseen kylään, erään sukulaisen luoksi elinsijaa etsimään.

Hämärä laski jo vaippansa yli seudun, kun hän näin riensi yhä edemmäksi kodistansa, läpi nummien ja nurmistojen hän riensi, ihan yksin, milt'ei kuollakseen särjetyin äidinsydämin — — — silloin alkoi Männikön kylässä par'aikaa kirkonkellot puhtaasti ja selkeästi soida, ja niiden helinä ilmoitti riemuäänellä tätä rauhan ja rakkauden sanomaa: "*minä elän ja teidän pitää myös elämän!*"

Tämä kellonhelinä oli niinikään rauhan ja viihdytyksen sanoma sille nuorelle parille, joka seisoi Sutlepan puistossa omenapuun varjossa, heidän ympärillensä oli ehtoon pimeys, ylitsensä tähtitaivas, ja sydämensä — kadonnut toivo sekä katkera eroamisen tuska. Jaakko oli kertonut Annalle kaikki, ja kyynelsilmin pyysi vakaa neito häntä tottelemaan isäänsä ja eroamaan hänestä. "Lapsen-oikeus ja kotirauha eivät saa tulla rikotuiksi, ja jos toisen meistä täytyy tulla onnettomaksi, olkoon se minä! Köyhä lapsi jääpi pian unhotuksiin, mutta Jumala varjelkoon, ettei minun kauttani yhden isän taikka äidinsydän murtuisi!"

Voiko Jaakko saada Annaa toisille tuumille? Kenties. Luvun loppu oli se, että kun molemmat erosivat, olisi joku kolmas kuullut heidän yhdestä suusta sanovan: "uskollinen ijäti!"

Vielä kauan Jaakon erkanemisen jälkeen seisoi eräs tyttö Sutlepan aidan vieressä ja hänen sydämensä pohjasta nousivat rukoukset kohden taivasta, jossa yksi silmä on valvomassa kaikkein yli, ja yksi käsi kaitsemassa kaikkia, jotka sitä avuksi huutavat.

Ja mitä teki vanha Ojamylläri? — Enemmän kuolleena kuin elävänä istui hän Liisan lähdön jälkeen unnipenkillä — nyt oli jo kaikki niin käynyt kuin hän oli peljännyt. Pelko, viha, häpeä, vaino riehuivat hänen sydämessään, vaan ei suinkaan — katumus! Hänen sydämensä ympärillä oli vielä paksu jääkuori, ja Taivahinen vitsa piti kipeämmin rangaista häntä, ennenkuin se jää alkoi sulaa. — Totisesti, Apostoli puhuu totta sanoessaan: "rahan ahneus on kaiken pahuuden alku ja juuri", — ja: "mitä ihminen kylvää, sitä hän myös niittää!"

IV.

Kaksi hyvää ystävätä pitää yhtenä hyvää neuvoa.

Viikko viikolta oli kulunut, niinkuin päivät Herran ikuisen säännön jälkeen tulevat ja menevät — nykyinen päivä hautaa eilisen ja huomispäivä nykyisen päivän, — ihmisten onnettomuudesta tahi ilosta, murheesta ja toivosta huolimatta.

Männikön kylä oli pukeunut kevätasuunsa, ja kukoistavien puiden sekä viheriän ruohon muassa tuli sinertävä taivas sekä lintuin ja ihmisten riemusäveleet. — Entäs Ojamylyllä sitte? — Paratkoon Jumala! täytynee vastata: ei suinkaan! siellä vallitsi sama riidan ja eripuraisuuden henki, kuin ennenkin, ja Ojamylyllä ei ollut ymmärrystä karkoittaa sitä pois Herran nimellä.

Emäntä tosin jo oli ollut Myllyllä jälleen kaksi viikkoa, pyynnöillä ja varoituksilla oli opettaja kuitenkin saanut niin paljon toimeen. Mutta jolla vähänkin oli silmiä, voi nähdä, että sovinto molemmin puolin oli ihan teeskennelty. Antin tähden ei Liisa suinkaan ollut kotiin tullut, vaan senvuoksi, että hän kotona arveli olevansa Jaakolle enemmän hyödyksi kuin muualla. Tekee kuitenkin yksi erällään putoava vesipisarakin kiveen kolon, — ja äidin sydän ei löydä vertaansa uskossa, rakkaudessa ja toivossa. Ja Ojamylyläri? — — hän ei ollut suinkaan juuri kutsunut Liisaa, sitä ei olisi hänen jäykkä, kovakiskoinen sydämensä milloinkaan myöntänyt, vaikka se oli niin "ympärinkautta" tullut toisen ja kolmannen käden kautta. Erotessa olisi hänen kaiketi pitänyt maksaa Liisalle "myötäjais-rahast", ja sen mukaan kuin me häntä tunnemme, — sitä ei hän voinut. Avioelämä Ojamylyllä oli siis säällisellä kannallaan. Jaakkoa ei otettu puheeksikaan; hän oli läheisessä kylässä renkinä ja lähetti äidilleen joka viikko paljon terveisiä postimiehen kanssa.

Ettei Jaakko Annaa vaimoksi ottanut Ojamylylläriin elinaikana, sitä ei tarvinnut vanhuksen peljätäkään, mutta kuinka sen asian laita oli Antin kuoltua? — Jaakko voipi kyllä olla niin sokea, että hän viimeisessä luvussa tekee tuon kerjäläisen Ojamylylläriin emännäksi! — Ei, se ei saanut tapahtua, sen estämiseksi oli hyvä neuvo keksittävä, — mutta minkälainen? — Sepä sen? Ja Ojamylyläri mietti ja neuvoitteli turhaan niin yöt kuin päivät sekä oli sillä tapaa seitsemän päivää viikossa uriseva aviomies ja ilkeä isäntä.

Niin tuli Antille kerran Kirja-Tiitsu mieleen, joka jo kyllä ymmärsi tehdä kaikkia vehkeitä ympäristössä. Hän tiesi kyllä jotain neuvoa, ja ukko päätti puhua hänen kanssa muutaman sanasen. Mutta ei ensinkään yhtäkkiä ja suoraan, vaan sen piti aivan "hiljaisesti" ja "sattumalta" tapahtua niinkuin mennyt vuonna torilta tullessa. Ja — asia tapahtuikin ihan sattumuksesta.

Eräänä päivänä, kun emäntä oli mennyt pois kotoa, istui Ojamylyläri puutarhassa penkillä levähtäen peltotyöstään. Kyynäspäitä polvilleen nojaten hän puhui itseksensä:

"Niinpä niinkin, tosi jääpi todeksi, vanhuus lähenee lähenemistään. Jokainen uusi vuosi vie osan elämästä; vanhain täytyy antaa tilaa nuoremmille, ja kuka tietää, ken tulevana vuonna tässä kyntää ja äjestää" — nyt tulivat ukolle vasten tahtoansa Jaakko ja Anna mieleen — hän jäi syviin mietteisiin eikä sitäkään huomannut, kuinka herttaisesti kukoistavan omenapuun oksat heiluivat hänen päänsä kohdalla, jossa eräs laulurastas jakoi suurusta pojilleen.

Yhtäkkiä sanoi eräs ääni yli aidan vanhalle miehelle hyvää päivää. Ojamylyläri säpsähti ensin, kun näki Kirja-Tiitsun punaisen pään, sitte mietti hän itseksensä: "sinä tulet luokseni tänään kuin kutsuttu".

Niinkuin Kirja-Tiitsulla oli tapana, alkoi hän lipoisesti kyläkuulumiansa jutella: "Kait tiedätte Trimmon isäntä, että Sutlepan Anttoni kirkontakaa varhain tänä aamuna meni Tuonen Tuomaalle vieraaksi?"

"Kuka? Sutlepan Anttoni?" kysyi Ojamylyläri lyöden silmät seljälleen.

"Älkää tehkö asiaa toiseksi kuin se kerta on", oli liehakan vastaus, ja kun kirkolla kellot par'aikaa alkoivat soida lisäsi hän: "Kas niin, kuulkaa itse, nyt saatte siitä virallisen tiedon, kyllähän se siis tosi asia on".

Sillä aikaa oli Ojamylyläri astunut lähemmäksi ja tarjosi nyt jaarittelijalle kättä yli aidan, — kunnia, jota Antti ei vielä elämässään ollut hänelle osoittanut. Veijari tunsu sen myöskin, raappasi jalallaan edestä ja takaa ja puhui vanhalla tavallaan yhtä ja toista.

"Kuinka nyt käypi Sutlepan mökin ja pikkaraisen perunamaan?" kysyi Ojamylyläri. "Sen tietää käteensäkin, ettei Rietu enää kuinka kauan pidä sitä".

"Päälliseksi jos *minä* en tahdo" — vastasi Kirja-Tiitsu, viipottaen häntäänsä kuin kalkuuna, milloin sen on hyvä mieli.

"Aina paremmin", ihmetteli Antti, "kun sinä et tahdo? Etkö kuitenkaan ole — kauniin — Rietun puoleen silmiäsi heittänyt?"

"En juuri sitäkään", vastasi veijari yskähtäen, "mutta minä olen Sutlepan väelle hiljattain lainannut rahaa huoneitten maksamiseksi, muuten olisivat ne jo viskattu ulos". Ja makeasti nauraen kysyi liehakoitsija: "Eikö ole tosi Trimmon isäntä, on niitä sentään huonompiakin maailmassa kuin minä?"

"Hm, hm!" mutisi Ojamylläri, "ken tiesi. Ei kettukaan tahdo koskaan varkaan nimeä kantaa". Että tuollaiset vaivaiset ylpeilivät, sitä ei kärsinyt Ojamylläri milloinkaan, sentähden lisäsi hän:

"Ihmeellistä, mitä ihmisestä voipi tulla! Jos isävainajasi tietäisi, että hänen pojallansa on rahaa lainassa! Minä muistan varsin hyvin kuinka ryysyisenä ja viheliäisenä hän aina kulki, ja että hän kylän takana olevalla karjalaitumella viimein sai loppunsa".

Kirja-Tiitsu otti nuot katkerat sana tyyneesti vastaan, mutta itseksensä mietti hän: "Odota veikkonen, kyllä sinä maksat minulle tuon kahdenkertaisesti läikkyvillä ruplilla".

Kotvasen aikaa kuluttua lausui Ojamylläri:

"Kuule Kirja-Tiitsu, oikeutta myöten olisinkin jo aikaa tahtonut tavata sinut — tule kuitenkin tupaan! Emäntäni on mennyt kaupunkiin, muuten saisitkin silmänräpäyksessä mennä samaa tietä ulos jota sisälle tulit — tiedäthän ettei hän paljon sinusta välitä".

"Tosi, tosi, eiköpä niin liene", vastasi tuo häpeemätön, "ja jos naiset minua vanhaksesta eivät olisi vihanneet — kurko hänen tiesi, mistä se tulee! — olisin jo aikaa akoittunut mies".

Molemmat astuivat tupaan. Ojamylläri lykkäsi salvan oven eteen — pelokasta Kirja-Tiitsua karsi sitä nähdessä helppo väristys, ja hän ei rauhoittunut ennenkuin vanhus pyysi hänen painaa puuta.

Kädet seljän takana asteli Ojamylläri ensin muutaman kertaa ympäri tupaa, sitte seisautui hän Kirja-Tiitsun eteen ja alkoi:

"Kirja-Tiitsu, vaan siihen katkesi puhe, yskä tukehduitti äänen, ikäänkuin hän häpeisi itseänsä sille miehelle murhettansa ja toiveitansa puhellessaan. Kun yskä jätti, alkoi Antti uudestaan:

"Kirja-Tiitsu, että minä olen onneton isä, sen tiedät itsekin".

"Tiedän kyllä Jumala nähköön!" vastasi veijari ja pyyhki silmiänsä huo'aten. — Ojamylläri puheli edelleen:

"Nuoret saattavat kuolla, vanhan *täytyy* kuolla, ja pane tähdelle, minun suhteeni ei asia enää kauan viivyttele. Jos Katri vainaja — Jumala antakoon hänen sielullensa rauhaa! — on mulle jo harmaita hiuksia kylliksi tehnyt, niin on Jaakko minulle kokonaan arkun naulaksi! Liisani — voi Jumalani! — Mutta sydämeni ei kestä sitä kaikkia syvemmin sinulle selittää. Mutta niin totta kuin tässä seison, asian täytyy muuttua!"

"Se oli sana!" änkytti Kirja-Tiitsu, "näyttäkää kerta, että *te* isäntä olette!"

"Kun näin mietin, Kirja-Tiitsu, millä kannalla asiat *nyt* jo ovat, ja miksi ne vielä muuttuvat, kun kuolema minun silmäni sulkee, — niin vihasta ottaa henkeeni kiini! Kenelle olen minä täällä orjannut ja korjannut; kenelle koonnut ja kenen edestä vaivaa nähnyt: Koulumestarin Annalleko? Tuolleko kirkonhiirelle, jota ei enää liene köyhempää toista koko Männikön kylässä? — Minä olisin jo hullua hullumpi, jos sitä sallisin! — Ei, ei ja tuhat kertaa ei! Ennen maailmakin hukkuu! — Sentähden — sentähden — —" yskä keskeytti hänet taas — "Kirja-Tiitsu, Jumala näkee ylhäältä, että he itse minua siihen pakottavat, mutta: kuten sinä minulle, niin minä sinulle. Vanha Karja-Matti sanoi aina: 'koiran nahkaan sopii koiran hammas'. Ymmärrätkö?"

"En vielä oikein selvään", vastasi punapää, korviansa pystyttäen.

"Pöhlö", huusi Ojamylläri jyrkästi, "luulin minä kuitenkin sinua ymmärtäväisemmäksi. Kuule siis: minä aion tehdä viimeisen sääntöni ja kieltää Jaakolta perinnön, jos hän minun kuolemani jälkeen ottaa Annan vaimoksi! Ymmärrätkö nyt?"

"Kyllä", vastasi Kirja-Tiitsu tyynesti, "mutta siinä suhteessa jättäkää ennen paperi ihan kuluttamatta. Sen verran kuin minä teidän Jaakkoa tunnen, se ei suinkaan peljätä häntä pienintäkään, ja sen jälkeen ottaa hän Annin vielä mieluisemmasti vaimoksi".

"Oletko hullu!" huusi Ojamylläri pystyyn karaten. "Huoneet ja pellot, raha ja rikkaus *yhdeltä puolen*, ja tyhjä paljas kerjäläispussi *toiselta puolen* — hänen täytyisi jo hullu ja tuhma olla, jos hän vielä sittenkin koulumestarin tyttären valitsisi!"

"Ja kuitenkin, Trimmon isäntä", vastasi Kirja-Tiitsu varsin rauhallisesti, "ja kuitenkin lyömmekö vetoa: hän on niin yksinkertainen. Päälliseksi heittäkäämme kaikki tyhjä puheet — asian nykyisellä kannalla

kannatte kuitenkin vettä seulalla, sillä ensiksikin: *kaikkea* ei sovi teidän kuitenkaan hänen käsistään ottaa, varsinkaan nyt, kun hän on ainut lapsi — ja toiseksi: mitä äidin puolesta hänen omansa on, pitää teidän viimeiseen kopeekkaan asti maksaman! Jos ette minua usko, — etsikää ylös aviokontrahtinne. Minä olen suuresti erehtynyt, ellei se siinä suurilla kirjaimilla ole kirjoitettuna, sillä minä olin siihen aikaan itse pitäjänkirjurina ja teidän isä-vainaja sanoi aina: 'Mitä on kirjoitettu, se on kirjoitettu — sitä ei latki yksikään koira, eikä pemoita yksikään kana pois'. — Arveletteko, ettei Jaakko tyydy äitinsä perintöön? Minä sanon teille: kerrassaan ja lyhyesti: hän on aina kuitenkin niin luja mies, että hän vielä vihdoinkin saapi Annan emännäksi".

"Tyhjiä puheita!" lausui Ojamylläri, hairasi ulos kaapin-laatikon ja etsi kahdenkymmenen-vuotisen tomun ja hämähäkin verkkojen seasta erästä paperikimppua, jonka hän antoi Kirja-Tiitsun käteen. Kun entinen kunnian-arvoinen pitäjänkirjuri pari lehteä oli kääntänyt, huusi hän: "Ottakaa, pankaa silmälasit nenän päälle ja lukekaa itse: siinä se on selvästi ja laveasti kirjoitettu!" Ojamylläri teki niinkuin toinen käski: "Missä kumminkin olivat ajatukseni?" sanoi hän sitte ja pani paperit laatikkoon jälleen. Mikä nyt tuli neuvoksi? Tuolille istuen tuijoitteli hän kulmat rypyssä ja käsi leuan alla, oieti yhteen paikkaan. Kirja-Tiitsu rämisteli sillä aikaa kymmenellä sormella akkunan ruutua ja vihelsi erään tutun juomalaulun sävelmää.

Kotvasen kulutta, Ojamylläri mutisi: "tätä en enää kestä —" ja äkkiä ylös nousten huusi hän:

"Keksi joku neuvo, Kirja-Tiitsu, tee asia tiedoksi, ja niin totta kuin rahvas sanoo minua rikkaaksi Ojamylläriksi — yks pivontäysi hopearuplia ei saata minulle päänkipua!"

Nyt oli Kirja-Tiitsu oikein mieliasiaassaan, ja ahne Ojamylläri siellä, johon hän miestä tahtoi! Hetken kuluttua lauloi lintu kokonaan toista laulua!

"Kuulkaa Trimmon isäntä", yllytti veijari yskähtäen, "minä tietäisin hätätilassa tosin vielä viimeisen keinon, jos ette suinkaan vain itse pane vastakynttä: ymmärrättehän sen 'ettei mertä pisaroitta soudeta' ja ketä joku rohto voi kuolemasta pelastaa, hän ei rupea tohtorin ja apteekkarin kanssa tinkimään. Katsokaa, minulla on yksi sellainen rohto, ja vaikka kohta teidän Jaakko ensin murtaisi suutansa ja tuskittelisi — se auttaa, ja se tässä on pääasia".

Ojamylläri katsoi odottaen puhujaa silmiin.

"Kaikilla teidän uhkauksillanne, riidallanne ja elämöitsemisellänne" — puheli viisas neuvon-antaja edelleen, — "*ette ole* vielä yhtäkään koiraakaan takan äärestä maanitellut pois, ettekä voi sitä tehdä, tässä on tarpeen näyttää totuutta! — Anna täytyy tulla syrjään saatetuksi, muuten ei anna Jaakko koskaan jälkeen; mutta ei suinkaan tulella ja miekalla, Jumala varjelkoon! emmehän murhaajia ole — vaan ainoastaan kauniilla ja rauhallisella tavalla; hänen pitää *mennä miehelle!* Mutta ei suinkaan teidän Jaakolle, vaan kokonaan eräälle toiselle — mitä arvelette? — *Minut* pitää hänen ottaa, *minut!* Eli paremmin, minä tahdon ottaa *hänet!* — Kuinka nyt? Mutta minä toivon myös, että siitä olette kiitollinen ettekä saata Annaa kerjäläisen tavalla majaan — no, älkää peljätkö, minä en ole suinkaan häpeemätön!"

"Kirja-Tiitsu! se on neuvo!" huusi Ojamylläri loistavin silmin. "Ja senkö ottaisit tehdäksesi?"

"Miksi ei?" vastasi veijari, "suuni on jo kauan vettynyt tuon raittiin tytön tähden, kanan liha on aina kanan lihaa!"

"Mutta Kirja-Tiitsu" — kysyi Ojamylläri epäillen, "mutta — tahtooko *hän sinua* myös?"

"Tahtooko? äh! äh! äh!" nauroi Kirja-Tiitsu, "pitäisikö tuollaisella köyhällä kirkkoihiirelläkin olla *omaa tahtoa?* — Hänen *täytyy*, myllyn-isäntä, hänen *täytyy!* Ja pankaa tähdelle, viimein kiittää hän vielä Jumalaa, että *kunniallinen* mies on hänet ottanut!"

"Hm", mietti Ojamylläri, "tuon päälle en suinkaan tahtoisi vanhoa", mutta Kirja-Tiitsu lisäsi:

"Ja — mitä vielä tahdoin sanoa — vanhan Suttlepan Rietun täytyy auttaa minua; sillä Anna taikka rahaa! — ymmärrättekö? Ja muutenkin, sen verran kuin Annaa tunnen, — hän on hyväsydäminen lapsi eikä anna asian tullakaan sille kannalle. Vaikka Suttlepan vanha muori kyllä pitää häntä enemmän orjana kuin ihmisenä, on hän kuitenkin kiitollinen tuolle noidalle ja — sanokaa mun sanoneeni! — hän menee paulaan! — Ja Jaakko? Ensin hän kyllä tuskailee ja huokaa, mutta — aika on hyvä neuvon-antaja, ja luvun lopuksi ennustan teille iloisia häitä teidän Jaakon ja rikkaan Ylisuon Katrin välillä".

Ojamyllärin posket loistivat riemusta, yksi ainoa sana Kirja-Tiitsun puheessa ei ollut hänen mieleensä — missä veijari maksoa oli maininnut.

"Ja kuinka paljon myötäjaisrahaa vaadit?" kysyi hän pelokkaasti.

"*Kolme sataa ruplaa, vaan ei rahtuakaan enemmän taikka vähemmän*", oli vastaus.

Ojamylläri karkasi ihan pystyyn. "Kolmesataa ruplaa!" huusi hän hämmästyen.

"Juuri niin paljon", vastasi Kirja-Tiitsu rauhallisesti, "vähemmällä minä en ota Annaa!"

"Paljon rahaa! hirmuisen paljon rahaa!" lausui Antti päätänsä pudistaen, "mutta vanhan ystävyiden vuoksi tyydyt sä kuitenkin puoleen! Asiat on niukat ja minun moiseni ei ole enää niin varallinen, kuin ennen".

Kirja-Tiitsu, joka tiesi, ettei vanhalla miehellä ollut muuta neuvoa, oikaisi kättänsä lakkia kohden, lausuen:

"Ehkä saatte sillä hinnalla jonkun haukan, mutta minua ei suinkaan!" Näin sanoen nousi hän ylös ja rupesi lähtöä tekemään.

"No no", urisi Ojamylläri, "kysyen ja tarjoten tulee kauppa, ja kolmella-sadalla ruplalla voinhan kuitenkin avata suutani?"

Lyhyesti: nuot molemmat kunnian-arvoiset miehet sopivat hinnoilla! Kaksisataa kuusikymmentä ruplaa oli Annan verenhinta, neljäkymmentä oli kuitenkin saanut pudotetuksi.

"Koska ei kuolema kysy aikaa", teki Kirja-Tiitsu, jolla se ammatti oli, heti kontrahdin valmiiksi ja Ojamylläri piirsi suurilla kirjaimilla nimensä sen alle. Paitse sitä päätettiin vielä, että Kirja-Tiitsu kosisi vasta tulevana syksynä, — "ihmisten vuoksi!"

Myöhä jo oli, kun Ojamylläri ja hänen kunnioitettu neuvon-antajansa erosivat. Kun Antti päästi Kirja-Tiitsun pihalta ulos, hairasivat koirat kuin hullut entisen kirjurin jalkoihin, ikäänkuin olisivat tietäneet, että tuo ilkiö par'aikaa oli yhden uuden pahan työn valmistanut.

V.

Mitä mietteitä sota toi Ojamyllylle, Männikön kylään ja Sutlepan perheeseen.

Yksi tahi toinen meistä muistaneeh ehkä vielä lapsuutensa ajasta, että äitivainaja, kun tahtoi saada vallatonta poikaa vaikenemaan, huusi: "Punaparta tulee!" — se nimi sai heti lapsen vaikenemaan ja kiskoi useamman kuin yhden vanhemman karvaa. — Puolen maailman kanssa, jonka hän oli valloittanut, vaan ei suinkaan rauhalla, ojensi Napoleon I myös kättänsä Venäjän valtakuntaa kohti, joka, ynnä hänen englantilainen naapurinsa, yksin koko Euroopassa julkesi halveksia Ranskan mahtavuutta ja voimaa. Niin yöt kuin päivät tunkeusivat voittajan epälukuiset väkijoukot Venäjän rajan yli oieti Moskovon kaupunkia vastaan, jossa korkea ranskalainen arveli käsissään hoitavan Venäjän valtakuntaa ja keisaria! Uhkea ranskalainen oli unohtanut *kaksi* asiaa: *Venäjän isänmaan rakkauden ja Venäjän talvet!* — Suurella luottamuksella meni hän omaa tietään ajattelematta, että *yhden ainoan* ihmisen kunnianhimon tähden miljoonat menettivät henkensä ja terveytensä. Monen äidin poika, joka punaposkisena ja sirokasvuisena Bonaparten väkijoukossa meni pois, tuli haavoitettuna ja raajarikkona, jalkapuolena ja ykskätisenä takaisin, — jos hän ylipäänsä vielä tuli takaisin eikä lähellä sotatannerta levännyt ikuista untansa! Nämät olivat raskaat päivät rikkaille ja köyhille, suurille niinkuin pienillekin, ja sodanhätä lepäsi niinkuin painajainen joka majan ja joka sydämen päällä! Mitä ikinä vihollinen edestään löysi, sen hän hävitti ja poltti, samate sen mikä hänen kädestään säilyi — ja sitä oli vähän — sen ottivat läpikulkevat sotamiehet. Sodan aikana ovat, paratkoon Jumala, ystävät ja viholliset siinä suhteessa samanlaiset: molemmat *tahtovat*, kumpikaan ei *tuo*, ja mistä he läpi kulkevat, siihen jäävät harmaat jäljet.

Sotamiehen-otto, sodan hirmu ja murhe olivat myös Männikön kylään tulleet vieraksi ja tuottivat köyhälle rahvaalle paljon kärsimyksiä. Moni maja, josta muuten laulun ääni ja riemuhuudot kaikui, oli nyt itkua ja kaipausta täynnä. Sota otti pojan vanhustensa keskeltä, riisti sulhasen morsiamen vierestä; kuka voi sanoa, kuinka monta heistä tässä maailmassa enää kohtaisi toistaan? —

Aurinko oli mailleen menemäisillään. Puutarhassa omenapuun alla istui, kädet sylissä, Liisa, Ojamyllärin emäntä, ja hänen silmiinsä kuvautuivat viimeksi kuluneet elämän vuodet, erittäinkin nykyiset, jotka olivat tuoneet niin paljon tuskaa ja vaivaa, ristiä ja kyyneleitä. Tuomen latvassa raksutteli kaksi rastasta ja avaruudessa nousi leivonen taivaan puoleen, Luojalle ehtookiitosta

laulamaan.

Silloin lankesi seljän takaa eräs käsi raskaasti hänen olalleen — äkkiä kääntyi Liisa ympäri.

"Jaakko! Taivaan Isä — mitä se merkitsee?" huusi hän hämmästyen. Värisevän äidin edessä seisoi hänen poikansa sotamiehen puvussa, hiukset leikattuna.

"Älä hämmästy, armas äiti", sanoi Jaakko, istuutui äidin viereen ja otti rakkaudella Liisan vapisevat kädet molempain kättensä väliin, — "minä olen itse antautunut sotamieheksi ja lähdän huomenna rekryyttien kanssa kaupunkiin". — "Äiti" — huudahti hän, nähdessään Liisan suurta ahdistusta, "äiti, minä en voi yksin jäädä kotiin, kun toiset sotivat *keisarin ja isänmaan* puolesta! Minä en arvele sitä aikaa, kun ihminen kaikkein kalleimman eteen sotii, niin hirmuiseksi kuin ne, jotka huutaen ja nuristen eroavat! Kuinka voisin silmiäni nostaa ylös, kuin toisten kädet miekkoineen ovat nostetut isänmaan vihollisia vastaan, ja *minä* nuori ja jäntevä, istun kotona takan ääressä? Minä häpeisin itsenikin edestä silmät päästäni, jos kohta toiset antaisivat minulle anteeksi! Minä tiedän kyllä, että olen ainoa poika, mutta minä tiedän myös, etten senkautta suinkaan riko *isäni* tahtoa! Kodin onneton ja rikkounut tila vaivaa minua missä istun ja astun — *sinun* kärsimykses ja hätäs, kallis äiti, kalvaa sydäntäni niin yöt kuin päivät, ja kuitenkin en voi sitä kaikkea toiseksi tehdä, jos en Jumalan ja ihmisten edessä tahdo tulla valehtelijaksi ja pettäjäksi! — sentähden anna minun mennä. Minun ja jokaisen rehellisen miehen velvollisuus tietysti on: hädän ajalla isänmaan edestä vuodattaa verensä aina viimeiseen pisaraan asti. Omatuntoni sanoo, että teen oikein. — Herra on lohduttava sinua, kunnes hän kerran antaa minun tulla takaisin, — *jos se on Hänen tahtonsa!*"

Katso ne olivat miehen sanat, ja jos usea meistä niin miettisi, olisi maamme ja kansamme tila parempi.

Liisan sydän oli haljeta tuskasta, mutta — Jaakko oli oikeassa, se täytyi hänen, vaikka kyllä surullisella sydämellä, itse tunnustaa.

"Ja mitä sanoo Anna?" kysyi hän vihdoin ja kyyneleet valuivat tulvana äiti raukan poskia alas.

"Anna —" sanoi Jaakko kääntäen pois kasvonsa, "Anna on erittäin lujasydäminen tyttö: hän on lohduttava ja tukeava sinua, kun minä kaukana olen. Jos minä tulen takaisin, niin on ehkä moni asia muuttunut, ja — kenties — isänkin sydän pehmennyt minua kohtaan; jos taas jään tuonne kauas multaan makaamahan — niin Anna on oleva sinulle hyvä ja kuulijainen tytär! Rakasta *sinäkin* häntä — minun tähteni!"

Iltarusko oli jo sammunut kun äiti ja poika erosivat. Äidin siunauksilla ja hänen kyynelsilmin antamallaan kuvalla meni Jaakko, sitte kun hän ensin oli käynyt Suttlepan puutarhassa omenapuun alla, jälleen toveriensa joukkoon.

Toisena aamuna meni Jaakko toisten rekryyttien kanssa kaupunkiin, josta hän (koska vielä neljäksi viikoksi jäivät paikalleen) lupasi lähettää tietoja äidille ja Annalle. Kun uudet sotamiehet astuivat pitkin kyläntietä, katseli kaksi kyyneleillä täytettyä immen silmää heidän jälkeensä Suttlepan pihalta.

Kun Ojamylläri vielä samana iltana Liisalta kuuli Jaakon päätöksen, katsoi Antti kummaksuen emäntää silmiin, sitte hän kääntihe vakavasti ympäri ja läksi sanaakaan lausumatta myllylle. Mitä hän *sydämessään* mietti, näki ainoastaan *Jumala*.

Mikä niin monelle tuhannelle oli itkunsanoma, arvaa jokainen itsekin ettei se ollut Ojamyllärielle hänen äärettömän ahneutensa vuoksi mikään riemun sanoma. Koska Männikön kylä oli suuri ja kaunis ja ihan tien vieressä, majailivat rykmentit siinä tuon tuostakin, toisinaan jalkamiehet, toisinaan ratsumiehet, ja monta kertaa oli Ojamyllällä pari sataa miestä yötä, — eipä tässä tilan puute haitannut.

Jos ei Ojamylläri enenkään paljon pitänyt Ranskalaisesta — "joka kuuluu olevan röyhkeä ja levoton kansa", — niin vihasi hän heitä nyt sydämensä pohjasta — "kun heidän sodanhimonsa hänen kallista rahaansa syö". Antti oli lisäksi asiaa tiedustelematta ottanut ulos 800 ruplaa kaupungista, hänen oli, koska Jaakko ei enää ollut kotona, täytynyt ottaa kolmas päiväläinen, jolla oli se onneton kyky että hän voi kolmen edestä syödä, — ja vielä päälliseksi, kyytien vetämisen ja niukan heinävuoden vuoksi kävivät Ojamylläriin uhkeat ruunat silminnähtävästi nahaksi ja luuksi — mutta sotamiehet, — sydän hänen rinnassaan itki — sotamiehet, nuot onnettomat, ottivat hevosilleen mitä ja kuinka paljon vaan tahtoivat! Vielä yksi asia vaivasi Anttia, vaikka ei hän tosin sitä kenellenkään, tuskin itsellensä tunnustanut — hän murehti Jaakkoa! Mutta että hän senkautta myös leppyisemmäksi ja hellemmäksi olisi tullut — kaukana siitä! Juuri päin vastoin, vanhus oli entistä jyrkempi, ja kun Jaakko neljän viikon kuluttua kaupungista antoi jättää isälle ja äidille hyvästi, käski Ojamylläri hänen, "jättää hänet rauhaan sellaisista narrikoimisista". — Vielä paremmin: eräänä päivänä varoitti hän Kirja-Tiitsua ja käski hänen välttämättömästi alkaa kosimis-asiaansa.

Niin kävi eräänä aamuna huhu Männikön kylässä: "Tuo punatukka Kirja-Tiitsu kosii koulumestarin Annaa!" Suurin osa nauroi ja puhui kauniista kosijasta yhtä ja toista, joka ei suinkaan suloiselta tuoksunut uuden naimamiehen nenään. Toiset, ymmärtäväisemmät arvasivat, että tuolla kosiomisella oli erityinen tarkoituksensa. Ja — ne panivat munan keski-pesään.

Mutta Anna-raukan ei tehnyt ensinkään mieli nauraa. Pyhänä kirkosta tullessa oli Kirja-Tiitsu häpeämättömällä tavallaan puhunut Annalle päätöksestään ja toiveistansa. Hämmästynyt tyttö kielsi häntä jyrkästi eläessään sitä ajattelemasta; mutta Kirja-Tiitsu oli mies, joka ei luopunut aikeistaan helposti. Jos Anna pääsi häntä pakoon aamulla, tuli hän päivällä ja illalla jälleen — kun hän viimein huomasi ettei asia näin luonnistunut, turvausi hän Rietuun.

Valmis kun Sutlepan eukko muuten oli kiittämään sitä hyväksi, mitä jokainen rehellinen mies moitti: vanha ryppynaamainen Kirja-Tiitsu ja nuori, raitis Anna — se kuitenkin oli hänestäkin inhoittavaa, ja hän ei ensimältä tahtonut ottaa sitä onkeensa. Mutta asia muuttui pian, kun Kirja-Tiitsu kerran kahden kesken lausui: "Kuules eukko, sinä autat että Anna ottaa minut mitä varemmin sitä paremmin, *taikka* — minä näytän missä on viisi hirttä poikki! Ymmärrätkö? — Valitse nyt!" Kuten sanottiin, se auttoi. Nyt huomasi Rietu kerrassaan, että Kirja-Tiitsu ja Anna olivat ikäänkuin luodut toinen toiselleen, ja kosija oli kiireestä kantapähän täynnä hyviä tapoja — Annalla oli *yhden* kiusaajan asemasta *kaksi*.

"Ennen tahdon kuolla kuin ottaa häntä!" vastasi tyttöraukka itkien, kun Rietu jälleen eräänä iltana otti puhuakseen "kauniista kosijasta". Silloin lausui Rietu, esiliinansa liepeillä silmiänsä pyyhkien, johon hän väkisin koetti pakottaa muutaman kyneleen.

"Voi Anna, sinä et tiedä, mikä onnettomuus minulle tapahtuu, jos sinä *sanot ei!* Kirja-Tiitsu uhkaa ajaa minut pois majasta, ja sitte ei auta muu kuin ottaa kerjäläis-sauva käteensä! Sinä ainoastaan voit pelastaa minua hädästä ja viheliäisyydestä, ja minä luotan hyvään sydämeesi, *että sen myös teet!* Jumala näkee ylhäältä! — minä olen sinua pitänyt ja hoitanut niinkuin omaa lastani, ja kantanut sinua käsilläni kun kolmivuotiasna olit kuumeessa. Muista sitä ja sääli minua vaimoparkaa, sinun toista äitiäsi! Luuletko, jos Jaakko elossa tulee takaisin, että vanha ahnas Ojamylläri lupaa ainoan poikansa kosta sinua? Sitä saat odottaa! Ennen lankeevat tähdet taivaasta ja nousee aurinko lännestä: sano mun niin sanoneeni! Mutta ethän niin tuhma olekaan. Sinä olet aina ollut viisas ja kuulijainen lapseni — sentähden tee kerrassaan loppu kaikelle Ojamyllyn onnettomuudelle, jossa sinun tähtesi pelkkä suru ja mielipaha on vallitsemassa! Kirja-Tiitsu ei ole hetikään niin hullu, kuin häntä tässä kylässä huudetaan, ja oma leipänsä *on hänellä myös!* Parempi pyy pivossa kuin teiri taivasalla! Köyhä tyttö semmoinen kuin sinä, ei saa kauan valita, muuten tapahtuu että hän kokonaan jääpi ilman. Sen tähden myönnä siis, ja minä olen vielä kuolinvuoteellani sinua kiittävä!"

Näin jaaritteli eukko vielä tuokion aikaa edelleen, eikä ihmeteltyt suinkaan että Anna (johonka Rietun lempeät sana olivat vaikuttaneet) siitä heltyi. Kuumat kyneleet silmissä, meni hän hiljaa tuvasta huonoon asunsuojaansa ylös ullakolle.

Niin paljon puhui Rietu totta, että hän Annan lapsena oli luoksensa ottanut mutta *rakastanut* ei ollut hän häntä vielä koskaan, ja armastuksen ja armoleivän välillä on meidän nähdäksemme suuri eroitus, niin suuri, ettei Sutlepan väki ymmärtänyt näyttää sitä 13 vuodessa. Kumminkaan ei ajatellut Anna tänään kaikkea 13-vuotista vaivaa ja kärsimystä, vaan muisti ainoastaan sitä pientä hyvää, mitä hän (maksoa vasten) täällä oli nauttinut — ja *kiittämätöntä sydäntä* piti Anna lapsuudesta asti syttä mustempana syynä.

Mutta toiselta puolen ilmestyi maanitellen ja uhaten hänen silmäinsä eteen eräs kallis olento: Jaakko, jolle hän uskolliseksi oli luvannut jäädä, joka kaukana Venäjänmaalla uskoi ja toivoi hänen sanoihinsa ja lupauksiinsa! Ja *Jaakon äiti*, ylpeän ja ahneen Ojamylläriin hellä ja hiljainen puoliso, joka kaikilla tavoin sinä mainiona lauantaipäivänä niin hellästi oli vastaan ottanut köyhää hyljättyä lasta ja pyytänyt hänen, Jumalan apuun turvaten jäädä uskolliseksi! — Uskollisen äidin, jonka vielä — loppuun saakka lujana pääsiäisiltana täytyi vierasten luota etsiä yösijaa — — uskalsiko Anna näin palkita hänen uskollisuuttaan ja rakkauttaan?

Katkerasti itkien painoi lapsiraukka palavat kasvonsa patjaa vastaan — — —

Yösydännä istui Anna vielä vuoteen ääressä, tulevia tukaloita päiviä miettien. Mutta kaiken tuskan ja surun keskeltä nousi kuni aamurusko myrskyisen yön jälkeen lapsellinen usko ja toivo hänen sydämeensä, luottamus taivaallisen Isän armoon ja laupeuteen, isän jonka tietämättä ei varpunkenkaan lennä katolta eikä putoa hiuksen karva ihmisen päästä. Kätensä ristiin liittäen lankesi Anna polvilleen ja heitti kaikki huolensa lapsellisessa rukouksessa Herran sydämelle. Ja niinkuin huokaus Jumalan puoleen ei koskaan jää kuulematta, tuli niinkään Annankin sydämeen rauha ja toivo takaisin. Rauhoitetuin sydämin nousi hän ylös, ja luukun ääreen astuen, katseli hän levollisesti pientä hautausmaata, jonka muurit näkyivät luukusta; sieltä näki hän muiden hautamerkkien joukosta isä- ja

äiti-vainajansa ristit kuun valossa loistavan. Nuot armaat virren-sanat johtuivat hänelle mieleen:

"Jumalass' on turvan' aina,
Joka laupeudessaan
Holhoo mua ainiaan,

Kaikki hyvät mulle lainaa,
Niinkuin isä lapselleen,
Rakkahalle omalleen.

Hän se tietää tarpeheni,
Kaikki toivotukseni,
Iloni ja murheeni,

Lohduttaa mun sydäntäni,
Muistaa aina armossa
Mua köyhää lastansa!"

Ylhäältä korkeudesta taivaan avaruuden tuhansien tähtien keskeltä loisti Herran ikuisesti valvovat silmät maailman onnen ja onnettomuuden yli! Annan mieleen johtui se onnellinen aika, jolloin vielä eli vanhempainsa luona iloisena ja huoletonna lapsena, jolloin hellät kädet häntä kantoivat ja lempeät silmät valvoivat. Isä ja äiti — ne makasivat jo aikoja sitte maan povessa — elämässä ja kuolemassa uskolliset. Heidän haudaltaan nousi ikäänkuin väikkyvä, läpikuultava linna ylös kosteaan utuun!

Mutta itäisellä taivaalla loisti kirkkaana ja suloisena kointähti, niinkuin tahtoisi se ennustaa lapsiraukalle tulevia riemuisia päiviä. Ja Annan sydämessä vakautui yhä lujemmaksi päätös olla uskollinen Jaakolle ajassa ja ijankaikkisuudessa.

Jo rupesi päivä sarastamaan ja yksi kylän kukko toisensa perään alkoi laulaa, kun Anna, väsymyksestä ihan rintuneena, sulki luukun ja paneusi puoleksi pyörtyneenä vielä tuokioksi aikaa levolle.

Toisena aamuna ei lausunut Rietu eilis-iltaisesta puheesta sanaakaan, mutta oli Annalle niin erinomaisen imarteleva ja maire, jotta Anna vasten tahtoansa huomasi, ettei se asia vielä hetikään ollut silliseksi puhuttu. Myöskään kaunista sulhoa ei ollut viikon päiviin näkynyt Sutlepalla, mutta hän juoksi sitä useammin kaupunkiin, josta toi takaisin kaikenlaisia tietoja.

VI.

Kuinka Bonaparte liikkuu Venäjällä ja Kirja-Tiitsu kosioimassa.

Ahneus tekee aukkoja! Kultainen sana, joka ei ainoastaan ole Ojamyllärin — vaan myös monen suuremman miehen, mutta erittäinkin Bonaparten suhteen totta. Ranskan kunnianhimoinen keisari oli viimein väkijoukkoineen ennättänyt Moskovan kaupunkiin ja luuli nyt onnenkin sinne hänen kanssaan majautuneen. Kummalliselta tosin näytti, ettei kukaan tullut uhkeaa vierasta vastaanottamaan. Kuka tiesi he ehkä eivät nyt juuri ehtineet? Hän odotti ja odotti — mutta kun ei nytkään vielä näkynyt yhtäkään ihmistä, rupesivat Ranskalaiset päitään pudistamaan. Viimein päättivät kutsumatta astua sisään. Mutta kun nyt rykmentti rykmentiltä uhkeasti tunkeutui Venäjän pääkaupunkiin, joka kymmenennen askeleen perästä katsoen sivulleen, eikö Venäläiset kumartaisi ja nähtyänsä Ranskalaiset pötkisi pakoon — niin ihmeeksensä huomasivat, että Moskovan kaupunki oli tyhjä, niin tyhjä että Ranskalaiset yksinään olivat kaupungin väestönä. Vaan heillä ei ollut paljon aikaa miettiä tuota ihmeellistä asiaa. Sillä tuskin olivat sotamiehet sijoittuneet kaupungin tyhjiin linnoihin ja huoneisiin, ennenkuin siellä kuului, ensin hiljaa, sitte yhä kovemmin ja kovemmin tuo hirmuinen sana: "*Moskova palaa!*" — Ensimmältä piti jokainen tuota tyhjänä juttuna; suurissa kaupungeissa syntyy valkianvaara melkein joka päivä ja on yhtä pian jälleen sammutettu. Mutta kun täällä, sytyttäjiä näkymättä, ensin yksi komea rakennus ihan kuin itsestään remahti ilmituleen, siellä toinen ja täällä taas kolmas ja neljäs, kunnes koko kaupunki oli *yhtenä* tulimerenä, silloin huomasivat Ranskalaiset, että tulen sytyttäjät — olivat *Venäläiset*, jotka tahtoivat *vierailensa* valmistaa lämpöisen saunan! Kalliin ja arvossa pidetyn pääkaupunkinsa olivat Venäläiset sytyttäneet, jotta vihollinen siellä saisi surmansa. Mitä muuta voi Bonaparte tehdä kuin, tahtoi taikka ei, kääntyä kotiapäin, jos ei kaiken väkensä kanssa tahtonut joutua tuon suuren kokkovaalkean uhriksi! Mutta *nyt* karkasi pakolaisten kimppuun vihollinen,

jota vastaan ei auttanut miekka eikä pyssy: *Venäjän pakkaneen*. Vuosi 1812 toi tullessaan itsepitäisen kylmän ja tuiskun, johonka hennot ulkomaalaiset olivat kokonaan tottumattomia. Sen ohessa oli vielä sekin surkeus, että onnettomat olivat ruokansa ja muonansa menettäneet tulipalossa. Moskovassa arvelivat he, lienee kaiketi kyllin kaikkea, ja nyt oli pikkuisen toivossa! Vilusta ja näljästä voimattomina kaatuivat Ranskalaiset kymmenittäin tien viereen, jossa lumituisku pian hautasi heidät valkean vaippansa alle. Siellä ei huolinut sukulainen sukulaisesta, välin-pitämättömänä näki tuttava tuttavansa kaatuvan tien viereen, — leivänpalasen taikka hevosen luun tähden löi veli veljensä ja ystävä ystävänsä, armotta kuoliijaaksi! *Nälkä*, kylmä ja kasakat tekivät uhkeasta Ranskan armeijasta viheliäisen ihmisjoukon, josta joku satamäärä vaivoin saavutti Venäjän rajan.

Entäs Bonaparte itse, jonka kunnianhimo noita tuhansia oli kuolemaan ajanut? Kärsikö hänkin väkensä kanssa hätää ja viheliäisyyttä?

Mitä vielä! Keveässä venäjänreessä pakeni Bonaparte rajan yli omaan maahansa! Eläköön sitte tahi kuolkoot sotamiehet, mitä hän siitä huoli, jolla oli niitä kotona vielä kyllin! —

— Mutta kääntykäämme nyt jälleen Männikön kylään, jossa nämät sanomat antoivat paljon puheen ja mietinnön aihetta, ja jossa jokainen todellinen Virolainen riemuitsi vihollisen pakenemisesta.

Eräänä aamuna istui Anna yksin tuvassa, rukkiaan pyörittäen, ja hienoon lankaan kehräsi tyttö monta huokausta Jaakon tähden, joka kaukana Venäjänmaalla voi olla haavoitettuna, ehkä kuolleenakin — silloin avautui tuvan ovi hiljaa, eräs punainen pää, täynnä rokonarpia pistäysi tupaan, pään jälkeen tuli ruumis ja Kirja-Tiitsu kaikessa kunniaassaan ja loistossaan seisoj Annan silmäin edessä.

Miehyen ensimmäinen kysymys oli Rietua, vaikka hän itse oli huolta pitänyt eukon poissa olost, jotta hän kerran voisi kahdenkesken puhua Annan kanssa. Ojamyllärin kirkkaat ruplat eivät menneet yöllä eikä päivällä hänen mielestään.

Häpeemätön niinkuin hän aina oli, Kirja-Tiitsu otti tuolin ja istuutui rukin eteen Annan viereen. Anna nousi vakaasti ylös, otti rukin ja istuutui vierasta katsomatta edemmäksi uuninpenkille.

"No eikö muuta?" kysyi Kirja-Tiitsu, "sen voin minäkin", lykkäsi istuimen pois ja oli silmänräpäyksessä jälleen Annan vieressä. Nyt oli pääasia miellyttää kaunista ja korskeata neitoa ja sitä näytti veijari myöskin ymmärtävän, sillä "lintuseni", "kukkaseni", "armain ruusuni" — valui Kirja-Tiitsun huulilta, niinkuin vesi myllynrattaalta. Kun aivastus viimein otti kiini lavertelijan hengen, lausui Anna tyynesti, kehräten lankaansa: "Jatkakaa, jos se huvittaa teitä. Minä en suuresti välitä, sillä — yhdestä korvasta sisälle, toisesta ulos!"

Se oli Kirja-Tiitsulle kuin sangollinen kylmää vettä olisi valettu hänen ylitsensä lämpimän kylvyn jälkeen, hän luuli jo saaneensa langanpään käteen ja nyt ei ollut hän vielä kuinka kaukana. Kun hän jo mietti toista neuvon, tapahtui onnettomuudeksi, että Annan lanka katkesi.

Tätä näkemään ja kokonaan nostamaan rukkia kehrääjän edestä, oli Kirja-Tiitsulle yks työ. — Ihmetellen katseli Anna häpeemätöntä kasvoihin.

"Mitä tuo taas on tietävinään?" kysyi hän mielipahalla. — "Joka työllä palkkansa!" huusi Kirja-Tiitsu nostaen rukkia korkealle. "Luuletko että annan rukkia maksotta takaisin? Ei kultaseni! Mutta kun tämä on ensimmäinen kerta, tyydyn kuitenkin vaan muiskuun —" näin sanoen astui hän pari askelta lähemmäksi Annaa.

Vaan nyt loppui Annan kärsivällisyys. Kerrassaan oli rukki jälleen kehrääjän käsissä, ja kun Kirja-Tiitsu itse tahtoi ottaa palkkaansa, lensi vähävoimainen kosija Annan väkevän käden kautta vasten ovea, että ovi paukkui. Samassa silmänräpäyksessä astui Rietu tupaan...

Mutta Jumala auttakoon! Jos Anna ensin oli ojaan langennut, niin nyt hän joutui allikkoon! Kaiken maailman soima- ja sadatusnimet sai kuulla "ryysyläinen", jonka *hän*, Rietu, sulasta armosta majaansa oli ottanut; sillä että Kirja-Tiitsun kosoiminen ei suinkaan ollut hyvin menestynyt, sen voi selkeästi nähdä. Paljon ei puuttunut, niin olisi hyväsydäminen kasvatusäiti tallannut Annan käsin jaloin. Säikähtynyt tyttö oli paennut vaatearkun ja vuoteen jalkopään väliin ja uhkasi ahdistuksessaan nostattaa kylän huudollansa, jollei häntä jätetä rauhaan.

Mokoman naisen suhteen kuin Sutlepan Rietu ei auttanut sellainen uhkaus mitään; se ärsytti häntä vaan enemmän. Mutta kavala sulhonen muutti nyt kokonaan menetystapaa. Hän ei tahtonut nostaa kosoimisellaan melua, sillä hän tiesi varsin hyvin että koko Männikön kylä oli Annan puolella. "Hiljaa, hiljaa, kummiseni" — näin tyynnytti hän meluavaa Rietua — "kyllä aikaa myöten aiheet menestyvät! Yksi noudattaa yhtä tapaa, toinen toista — jos *minä* en maailmaa tunne, niin ei sitä tunne kukaan! Eihän meillä ole sen kanssa kiirettä. Huomenna on myöskin päivä ja neitonen tulee ehkä koht'-sillään toiselle tuumalle. Tuhman mylläripojan ottaminen on hänelle tullut niin hengen asiaksi, että se on ikäänkuin

kasvanut yhteen hänen lihaansa ja luidensa, ja tuo kevytmielinen pitää itseään jo myllyn emäntänä. Vaan" — sanoi hän, kääntyen Annan puoleen — "vaan jätä semmoiset mietteet Jumalan nimeen pois! Minä tiedän, kuinka korkealla ne valjaat riippuvat, ja sinun tulevan appesi tunnen minä sisältä ja ulkoa — vielä tänään katuu hän silmät päästään, ettei hän sinua mennyt vuonna ajanut ruoskan varrella ulos. Sentähden pane tuumasi tukkuun, kaunoseni, äläkä puhu tuulta taivasta kohden. Niinkuin sanottu, tuli ei meillä ole kintuissa vielä, ja Martinpäivään asti voin minä kyllä odottaa, vaan ei silmänräpäystäkkään kauemmin. Minun puolestani pidä vaan kiusaasi edelleen, saata Jaakko, hänen vanhempansa, sinut itsesi ja Rietu hätään ja onnettomuuteen; vaan minä tahdon siitä huolta pitää ettei yksikään koira siitä ruveten ota leivänpalasta sinun kädestäsi! Kuuletko?"

"Aivan niin, aivan niin", mielisteli eukko. "Martinpäivään vielä, vaan sitte ei enää armotkaan auta!"

Anna-parka oli vajota häpeästä maahan, mutta, —, aika tuopi hyvän neuvon, ja Martinpäivään voipi paljon muuttua.

Ja niin olikin. Taivaallisen Isän sana: kyllä! oli vienyt Bonaparten ankarammalle tilinteolle kuin hän ensin luulikaan. Kun Europan ruhtinaat ja kansat huomasivat, että tuostakin hylkiöstä voisi saada voiton, mieltivät he: mitä me enää odotamme ja kohottivat päätään niinkuin oras sateen jälkeen. Preusin kuningas ja meidän armas *keisariherramme* setä-vainaja — keveät mullat hänen haudallensa! — yhtyivät kaikkein ensiksi; heidän ympärillensä kokoontuivat kaikki Europan muut ruhtinaat ja kuninkaas. Rykmentit, sotajoukot kokoontuivat joka paikasta ja nurkasta Saksan sisämaahan, Ranskalaisten ilkeyttä ja ylpeyttä rankaisemaan. Liisalta sai Ojamylläri kuulla, että Jaakkokin oli Venäjän sotaväessä lähtenyt Saksanmaalle.

Kaunista on kyllä kuulla tästä miehestä, vaan maailman pelko ja toivo ei antanut Ojamyllärielle senkään verran aikaa, että hän olisi omaa onnettomuuttansa ja mielimurteitansa ajatellut. Kirja-Tiitsukin antoi Martinpäivän kulua hiljaisesti ohitse — hän suitti varmaan olla kahden vaiheella, rakentaisiko tänä kirjavana aikana omaa taloutta, vai ei.

Kun Suplepan Rietu kerta haasteli tästä pääkappaleesta, sanoi punapää:
"Anna ei pakene käsistä pois, ja — aika tuopi hyvän neuvon".

Näin oli siis lapsiraukka rauhassa kauniilta kosijalta ja sitä rohkeammin saattoi hän heittää toivonsa Jumalaan.

VII.

Jumalan vitsaus.

Viikot ja kuukaudet vierivät taas ohitse, ja hetki lähenei lähenemistään, jona Europan sotajoukkojen oli määrä opettaa Bonapartea nöyrytyksensä. Mutta keskellä voitontoivoa ja voitonriemua tuli väen kimppeen uusi vihollinen, vihollinen, jota vastaan ei lukko eikä muuri, salpa taikka miekka auttanut! Sotakentät ja sairashuoneet olivat sen koto, ja nimensä oli — *kolera* eli *rutto*.

Tuo hirmuinen sodan seuraaja, jonka hengähdys jo toi surmaa ja ahdistusta, nosti nyt kalmankarvaista, inhoittavaa päätänsä ja otti osansa tässä maailman riidassa. Paaston aikana 1813 tuli hirmuinen vieras myös Männikön kylään ja majautui ensinnä — Ojamyllärielle.

Renki Hannu rupesi valittamaan viluansa ja päänkipua. Vaikka Liisalla kyllä oli ihan kuumaa olutta saapuvilla, yltyi tauti kuitenkin hetki hetkeltä kovemmaksi, ja kun toisena päivänä tuotiin tohtori kaupungista, sanoi hän taudin — ruttoa olevan.

Ojamylläri oli joutua suunniltaan! Sekö onnettomuus nyt vielä tarvittiin! Hannu oli hänen oikea kätensä, ja peltotyö oli viime aikoina jäänyt rappiolle ja nyt näytti myllyn samate käyvän! Entäs pääasia: kuinka pian voisi tauti kohdata häntä itseä! Mitä sitte eräksi?

Tuskin oli sentähden tohtori lähtenyt ennenkuin Antti sanoi emännälleen: "Äiti, onnettomuus on nyt kerran tapahtunut, mutta älä Jumalan tähden hellyydelläsi tee sitä hullummaksi! Hannun pitää pois talosta ja se paikalla! Hyvillä sanoilla ottaa Karja-Mari hänet luokseen ja luullakseni on hän ymmärtäväinen nainen".

"Parempi aina, kuin sinä", huusi Liisa, "joko taas aiot uutta syntiä sälytellä päällesi! Voi Antti! Häpee

silmät päästäsi, ettet köyhälle rengillesi, joka sinun palveluksessasi on tullut vanhaksi ja voimattomaksi, nyt tahdo antaa sairas-majaa!" — "Mutta se ei saa tapahtua, ja minä sanon sulle: Hannu jääpi luoksemme. Sinulla entuudesta kyllä vastattavaa puolestasi! — Leena, Leena!" ... huusi hän ovesta, "juokse kuitenkin kiireesti Kantolan eukon luo ja sano, minä käskin pyytää, että hän ottaisi hyvää maksoa vastaan valvoakseen Hannun luona". Ja kääntyen Anttia päin lisäsi hän vielä: "Kantolan eukko ymmärtää tuon paremmin kuin minä ja sinä, ja hänen terveelliset sanansa, joita hän raamatusta ammentaa, lievittävät paljon enemmän, kuin kaikki tohtorin katkerat sekä makeat rohdot".

"Naisten lorua! Paljaita naisten loruja eikä mitään muuta", pahoitteli Ojamylläri. "Tiedän entuudesta kuinka asiat täällä käyvät: yksi tahtoo oikealle, toinen taas vasemmalle, että jokaisen 'kunnan miehen pää alkaa oikein käydä pyörälle".

Liisa meni töihinsä ja antoi tuon "kunnan miehen" urista. — Tuokion perästä tuli Leena takaisin: "Kantolan eukko on itse kipeä kuumetaudissa".

Liisa jäi hiukan peljästyksiin ja näkyi miettivän, mikä nyt tulisi neuvoksi.

"Etkö kuitenkaan ota Karja-Maria", kysyi Antti jälleen, joka aina pelkäsi, että Liisa mietti ottaa jotakin vierasta. "Sen vähän, mitä Hannu tarvitsee, ymmärtää hän kyllä".

"Ei," vastasi Liisa, "ensinnäkin on Karja-Mari huolimatton, toiseksi ilkeä ja kolmanneksi ajaisi hän kaikki kylän juttuja täyteen. Kait löydän mietittyäni jonkun, ja siksi valvon itse Hannun luona".

Hämmästyksestä aukeni Ojamylläriin suu ihan seljälleen, mutta silloin kun hän juuri par'aikaa tavoitteli vastausta, oli Liisa jo mennyt yli pihan saunaan, jossa Hannu kovassa kivussa vaikeroi.

Yhdeksän yötä ja päivää istui Liisa ilman pelotta Hannun vuoteen ääressä, mutta aina ei sovellu Jumalan tahto meidän tahtoon. Tauti yltyi ylymistään, ja niin oli Hannu kuollunna kymmenentenä yönä.

Kun hän rauhallisena pyhänä iltapäivällä oli haudattu, pyysi Liisa mieheltään, että hän antaisi hänen ajaa kaupunkiin, yhtä ja toista asioimaan. Toisessa tilaisuudessa Antti melunnut ja sanonut vastaan, mutta tänään oli kuoleman ajatus hänenkin sydämelle kolkuttanut; sentähden vastasi hän: "Mene, äiti, mene; koska sinua kielsin?"

Niin istui siis Liisa ennen puolipäivää vankkureilla, palkkamies otti ruoskan käteensä, ja huusi "hevonen!" ja vankkurit kulki eteenpäin aika vauhtia.

Kaupungissa riensi Liisa toimittamaan asioitansa. Ihmeellinen kiire näkyi häntä jouduttavan ja hän riensi pian taas kotia kohden. Ilma kävi kerrassaan kolkommaksi ja sade juoksi virtanaan. Kylmä väristys toisensa perään karsi Liisan ruumista ja pian rupesi hän tuntemaan kovaa kipua.

Ojamylläri otti emäntää tavallista ystävällisemmin vastaan. Kun hän huomasi Liisan punottavat kasvot, arveli emäntä: "se varmaan on nopeasta ajamisesta".

"Sinä olet kipeä älä salaa —" lausui ukko maata mennessä, ja tuskin oli Liisa laskeunut vuoteelle, ennenkuin hampaansa rupesivat vilusta yhteen lyömään.

"Kas niin, siinä se on! Voi Herrani ja Jumalani!" huusi Ojamylläri, hypähti nopeasti vuoteelta ja puki jälleen päällensä. Ja koska hänen tapansa oli olla äkäinen ja jäykkä myös silloinkin, kun hän mielellään olisi ollut hellä ja hiljainen, lisäsi hän: "Hannu olisi kyllä taitanut kuolla Karja-Marin luona, ja *sinä* ainakin olisit jäänyt terveeksi".

"Mitä Jumala tekee on kaikki hyvin" — värisivät Liisan siniset huulet, ja menehtyen lankesi hän tuolille. Tauti tarttui kaikin voimin Liisaan, jonka ruumis valvomisesta ja murheesta jo oli kovin heikostunut. Usein täytyi monin hengin vuoteesta kiini pitää houraavaa sairasta.

Nyt tuli Ojamyllärielle paha ja kurja aika, aika, jonka hätä ja kuorma rasitti ja pakotti häntä verihikeen. Ojaperheessä, jossa ennen myllyn pauhina ja ihmisten äänet kaikui, oli nyt kaikki hiljaa kuin kuolleitten asunnoissa. Kaukaa ja läheltä läksivät myllymiehet jyvinsä toiseen kylään, — myllyn-ratas seisoi ja rauhallisesti tekivät hämähäkit verkkojaan myllyssä.

Kevät tuli, mutta tahalla taikka tahatta jäi kuitenkin suurin osa peltoja tänävuonna sängeksi: Työväestä oli puute. Tohtori oli sanonut että Ojamyllällä on rutto, ja rengit, pelkurit, pistäisivät pakoon. Pitikö heidän toisten tähden kärsiä? — Kuin haamu, riutuneena ja kalveana kulki hiljattain vielä niin voimakas Ojamylläri aivan tyhjässä talossaan ja autiossa myllyssä.

Toden totta, ne olivat kurjuuden ja ahdistuksen päivät! Ja kaiken ulkonaisen hädän rinnalla alkoi nyt, ensin hiljaa, sitte yhä kovemmin ja kovemmin, eräs ääni sydämen pohjasta huutaa — ääni, joka päivä päivältä lujeni, ja oli ukosta kuni tuomion pasuuna, joka huusi hänen korvaansa: se on sinun syntiesi ja

ylitsekäymisiesi palkka!

Naurun ja pilkan rinnalla tuli niin ikään suloisemmat kuvat hänen silmiinsä: rauha, terveys, onni ja rakkaus vaimonsa, Jaakon ja — Annan suhteen! — "Kaikki on loppunut!" huusi hän sydämen tuskalla, "Liisa kuolee, Jaakon ampuvat he maahan ja Anna — vihaa taikka kiroo minua kokonaan".

Jos hän nyt olisi voinut peruuttaa monen tapahtuneen asian! Kuinka kokonaan toiseksi olisi elämä Ojamylyllä käynyt! Tällaiset mietteet kalvasivat ja vaivasivat Anttia, ettei hän saanut lepoa yöllä, ei päivällä, ja kävi viikossa vanhemmaksi, kuin muuten vuodessa.

Muutenkaan ei ollut tuo sisällinen ahdistus Ojamylläriin vanhalle ruumiille ensinkään terveellinen, ja kun tohtori parin päivän perästä tuli jälleen, ei hän suuresti ihmetelty, nähdessään Antinkin vuoteella!

Jumalan myllyt jauhavat vitkaan — mutta hienoksi!

VIII.

Uskollinen sydän.

Mitä moni aina vielä ei tahtonut uskoa — eihän se sopinut ollenkaan yhteen heidän tahtomuksensa kanssa — se julistettiin nyt virallisesti: Männikön kylässä raivosi rutto.

Oikeastaan piti sen merkitä: Ojamylyllä, sillä kyläläisten terveys oli nykyään varmempi kuin ennen milloinkaan. Männikön kylän tietäjä-akat, jotka kuuluivat ruohon kasvavan ja hämähäkkien kolmen virstan päästä kohajavan, — ne arvelivat senvuoksi myös liian pelvon tällä kertaa turhaksi; taivaallinen Isä tahtoisi muka vain ylpeyttä rangaista ja koulumestarin Annan tähden ansaitsis Ojamylläri kyllä sitä.

Paratkoon Jumala vanhaa tunnettua maailman tapaa: *toisia* tuomitsemme ikäänkuin ei saisi taivaallinen Isä yksin enää toimitettaviansa toimeen ja meidän pitäisi häntä hyvästä sydäimestä auttaa — *toisten* silmässä näemme kyllä raiskan, omassamme emme malkaakaan huomaa. Niin on vanhuudesta saakka ollut laita ja niin on vastakin oleva — se on kyllä surullista.

Olivatko Männikön kylän *oikeat* ihmiset oikeassa? Tällä kertaa ei eroittanut taivaallinen Isä heitä toisten seasta, sillä vielä samana iltana alkoi tauti juuri kylän toisesta päästä, hiipi tanhuaa pitkin sinne ja tänne sekä otti monta mukaansa, joka sitä eilen ei arvannut. Niiden joukossa, jotka sormellaan Ojamylyä osoittivat, oli, tietäähän tuon ilmankin, Kirja-Tiitsu rivissä ensimmäinen. Samana päivänä jutteli hän vielä Sutlepan isosti ja laajallisesti kuinka surkea laita Ojamylyllä oli.

"Katsoppas kuomaseni", sanoi ilkiö Rietulle, "nyt tulee vanhalle sairurille loppu vihdoinkin. Omiansa, omiansa! Mimmainen on univuode, semmoinen on unikin. *Yksikään* ei häntä itke, enkä *minä* myöskään".

Kuinka syvältä nämät sanat tulivat sydämen pohjasta, jääköön sanomatta, sillä morsian ja myötäjäs-
raha ei lähtenyt vielä nytkään hänen punaisesta päästään, ja Antin "loppu" olisi hajottanut kaikki tuuleen. —

Vaan yksi sydän oli Männikön kylässä, jolle Trimmon perheen onnettomuus saattoi suurta murhetta ja sydämen tuskaa, ja se oli — *Anna*. Missä hän kävi ja oli, aina kaikuivat rahvaan suusta kuulemansa sanomat hänen korvassaan, ja sydämen pohjasta sääli hän unohdettuja ja hyljättyjä sairaita. Hän mietti ja arveli, ikävöi ja murehti ja aina selkeämmäksi kävi hänen sydämessään päätös, kaikki: kiusan, häpiän, vihan ja vaivan unohtaa, myllylle rientää sekä neuvolla ja työllä auttaa maailman hylkäämää Ojaperhettä, Vapahtajan sanaa muistaen: rakastakaat vihollisianne ja tehkää niille hyvin, jotka teitä vihaavat.

Kerta lujan päätöksen tehtyensä, ei viipynyt Anna sitä toimeen pannessaan. Eräänä kauniina kevät-aamuna, kukon henkiessä, astui Anna Jumalan nimeen raskasta tietänsä. Rahvaan kysymyksiä välttääksensä hän läksi yli Sutlepan niityn.

Kylässä oli kaikki vielä ääneti ja hiljaa: tänään oli pyhäpäivä ja jokainen makasi kauemmin kuin muuten. Leivo vaan oli jo hereillä sekä lähetti riemuiten aamuvirtensä kohden taivasta, ja hernehalmeilla einehti muudan kyyhkyisperhe.

Yhä korkeammalle nousi aurinko, armaasti tuoksuivat vainiot ja nurmet, kaikkialla heräsivät linnut, ravistelivat kastetilkat sulkiensa päältä ja tervehtivät nuorta aamua riemulaululla. Kukkain silmukoissa

sumisi mehiläiset ja joka oksan ja lehden, ruohon ja pensaankyljessä läikkyi epälukuisia kastepisaraita — niinkuin Luojan kunniaksi valettuita kauniita helmiä.

Anna näki, kuuli ja tunsikaikki, tämä luonnon juhla-asu muistutti neidolle Häntä, joka kaikki niin armaaksi ja kauniiksi on tehnyt. Semmoisissa mietteissä hän kappaleen matkaa eteenpäin joutunut, ja kaikki muut unohtanut, niin aukesi edempää Ojamyly hänen silmiinsä, ja äkkiä pidätti Anna askeleitaan. — Vielä kerran, niin lähellä, oli hän kahdenvaiheella.

Yksi vuosi, yksi kokonainen vuosi oli umpeensa siitä silmänräpäyksestä kulunut, jolloin Annan itkupäivät olivat alkaneet. Joku askel eteenpäin, niin tienviereisessä talossa eli ja — kärsi se, joka hänen elämänsä onnen ja ilon pyysi sortaa. Mylly itse kyllä istui ja lepäsi nyt, lepäsikö vaino ja viha myös myllyn isännän sydämessä — kuka voi sitä tietää? Pääsiäis-aatto, kaikkine vaivoineen, onneton ja surullinen päivä, kyöneleitä rikkaiden sisariensa kanssa nousi Annan silmän eteen, ja kuka tietää, kuinka *minä* taikka sinä, armas lukija, Annan sijassa olisimme tehneet.

Mutta se, joka koulumestarin Annaa tuhmana tyttönä piti, hän oli kokonaan erehdyksissä. Jaakon ja hänen kärsivällisen äitinsä kuvat astuivat hänen silmänsä eteen. — Sydäntänsä rohkaisten, astui hän sukkelaan eteenpäin ja seisoipian Ojamylyn pihalla, josta kana- ja hanhi-parvi huutaen juoksi häntä vastaan.

Kuinka kokonaan toisin oli kaikki täällä tänään, kuin mennyt vuonna samaan aikaan! Pihalla ja tallissa, jossa tuonaan oli melua ja rähinää, oli nyt kaikki autiota ja tyhjää. Kaivon vintti tavoitteli kolkkona taivasta kohden, niinkuin tahtoisihän sille valittaa, että ihmiset olivat hänen unohtaneet. Anna viskasi lintu-parvelle tallista kahmalollisen jyviä, sitte astui hän tupaan.

Keittiössä tapasi hän ainoan emännöitsijän, Altsaunan eukon, lieduksen edessä — makaavan. Kolme viikkoa oli vanhus niin yöt kuin päivät Liisan vuoteen ääressä valvonut, tänään sai väsymys voiton. Anna jätti hänet lepäämään ja meni sisälle.

Sykkivällä sydämellä ja henkeänsä pidättäen astui varpaisilla emännän vuoteen eteen se, jota hän houreissaan sekavin silmin jo kauan oli odottanut sieltä löytävänsä. Mutta — hän hieroi silmiänsä — oliko se silmänlumousta? Kovasti hioten, mutta rauhallisesti hengähtäen makasi Liisa suloisessa unessa!

Mitä Anna piti ihmetyönä, selveni hänelle sittemmin. Mennyt-yönä oli tuska taltunut ja emäntä oli jälleen parantumaan päin. Jumalan armoa ja hellyyttä kiittäen istui Anna vuoteen jalkapäähän ja katsoi tarkasti rakasta makaajaa. Kotvasen ajan kuluttua alkoivat kirkonkellot kylässä soida.

Silloin rupesi sairas liikkumaan, heräsi ja katseli ihmetellen ympärillensä, niinkuin ihminen, joka oli nähnyt pitkää ja hirmuista unta. Nyt lankesivat hänen silmänsä Annaan, — ja jos lukija arvelee, että hän, häntä siinä nähden, kummasteli, niin on hän harhateillä. Ystävällisesti tarjosi hän Annalle laihtunutta kättänsä ja lausui heikolla äänellä.

"Jumala siunatkoon tuloasi: minä tiesin kyllä, että Jaakko oli oikeassa!"

Nyt pyysi Liisa vähän syödä, ja niinkuin nuoli oli Anna tuvasta ulkona. Keittiön ovesta tuli sauna-eukko häntä vastaan ja oli peljästyksestä langeta polvilleen — ennen olisi hän odottanut viimeisen päivän tuloa, kuin koulumestarin Annaa Ojamylylle! Mutta niinkuin hänen kaltaisensa myös on kavala, näki hän jo Annassa tulevaa emäntää, jollenkahän oikein luuli mieliksi puhuvan, kun Ojamylläriä soimasi ja sadatteli. Se oli nyt kaikkein kehoitin tapa, saada Annaa ystäväksi, ja kun hän sen tuli huomaamaan, piti hän viisaasti suunsa kiinni.

Liisa söi pari lusikallista lämmintä liemiruokaa, sitte jäi hän jälleen nukkumaan. Nyt sai Anna aikaa, alkaa samarialais-työtänsä myös Anttia kohtaan. Hänen oli, paratkoon Jumala, huonosti asiat. Tauti oli Ojamyllärielle kovempi ja kiinteämpi, kuin kaikille muille; sen lisäksi tuli vielä sisällinen tuska, se mato, joka ei kuole, ja se tuli, joka ei sammuu. Kuinka useasti olivat Annan ja Jaakon nimet horisevan valituksen suussa, kuinka katkerasti valitti hän itseänsä niinä pitkinä öinä, jolloin tuomitseva omatuntonsa ei sallinut unta hänen silmiinsä! Se kalvasi ja vaivasi häntä, niin kadotti hän vähät elinvoimansa, ja 64 vuotta seljässä ei ollut hänelle suinkaan tueksi. Tohtori, joka kerta viikossa 7 virstan päästä tuli tänne, pudisti joka kerta enemmän päätänsä, kynsi korvaansa ja — ei lausunut mitään. — Sitä kaikkia kuuli Anna puhelijaalta sauna-eukolta.

Kun Anna varovinkamariin ja Antin vuoteen ääreen astui, makasi hän suorana, kädet ristissä, silmät kiinni, ja kalman-karvaisien huuliensa väliltä tunkeusi muutamat sekavat sanat. Annasta oli kuin tahtoisihän juuri viimeisillä voimillaan karata ja huutaa hänen ylitsensä vihansa sekä kirouksensa. Mutta hän oli ihan vaiti — vaiti niinkuin haudassa, — vuoteen patsaassa vaan tiksutti eräs yksinäinen jumi.

Lapsiraukka pyyhki kädellään silmänsä yli, niinkuin tahtoisihan unohdattaa kaikki pahat mietteet, sitte tarttui hän työhön — täällä oli kyllä toimitettavaa.

Hän kohensi Ojamylläriin epäjärjestyksessä olevaa vuodetta, järjesti päänalaiset korkeammalle ja peitteli sairasta. Vanhuksen voimaton ruumis oli niinkuin heikko lapsi Annan käten välillä, hän ei edes jaksanut avata silmiänsä. Kun kuume uudestaan meni hänen suoniensa läpi, etsi hänen kätensä hellää auttajaa, ja laskeusi kiittäen Annan päälle, joka vuoteen ääressä oli polvillaan.

Kerrassaan huudahti Ojamylläri hänen seljän takana: "Petti, liehui, ryökäle! Anna, varastettu lapseni, takaisin!" Peljästyen käännähti Anna ympäri, vuoteella istui Antti, kädet nyrkissä sekavin silmin ja vaahto suussa. Yhä raivokkaammin alkoi hän hourailla, korkeammalle nousi viha — viha Kirja-Tiitsua vastaan, niinkuin Anna nyt ymmärsi — hänen viimeinen voimansa oli loppua tuossa taistelussa. Silloin lähestyi Anna sairastuvuodetta, pani kätensä hänen kuumalle päällensä ja koki sanoin saada häntä vaikenemaan. Ja kuinka hän puhui ja lohdutti, väistyivät mustat kuvat Ojamylläriin silmistä, hän tuli aikaa voittain hiljaisemmaksi. Silmät kiini, lankesi hän henkijieverinä asemallensa takaisin, ja kalveat huulet lausuiivat hiljaa Jaakon ja Annan nimet! Mutta hänen sydämessään teki Jumalan Pyhä-henki työtänsä, pakottaen kovan kallion antamaan vettä ja kuivan kepin kukoistumaan.

Kahta sairasta valvoessa riensivät päivät Annalta ohitse — ja surullisesti. Jaakosta ei ollut tietoja tullunna siitä saakka, jolloin hän oli etämälle lähtenyt — elikö hän vai oliko kuollut, sen tiesi Jumala! Paljon puhuttiin eräästä suuresta taistelusta, jossa Venäjän väkikin oli mennyt Bonaparte'a vastaan — oliko myös Jaakko niiden joukossa ollut, sitä ei voinut kukaan sanoa. — Usein, kun Anna oli yksin, hän vuodatti palavia kyyneleitä, ja moni salainen huokaus nousi hänen sydämensä pohjasta. Mutta Anna oli kiinteä rukouksessa ja luja uskossa ja taivaallisen Isän lupaukset vahvistivat heitä aina uudestaan uskossa, rakkaudessa ja toivossa.

Kun sanon: *heitä*, niin älkää kummastelko, ystäväni, minä olen kuitenkin oikeassa. *Yksi* kirkas tähti loisti aina kuitenkin Annan pilvisellä ja synkällä elämäntaivaalla: Liisan terveys tuli päivä päivältä lujemmaksi ja *kaksi* rakastavaa sydäntä haasteli nyt siitä, mikä heille oli kalleinta koko mailmassa.

Ojamylläri riensi kyllä päivä päivältä yhä lähemmäksi hautaa — sen saattoi joka lapsikin huomata. Väliin hourailten, väliin taas valittaen ja itseänsä tuomiten, vietti vanhus viimeisiä elämänpäiviänsä. Pian oli hänen voimansa loppuun kulunut. Mutta mitä enemmän hänen ruumiinsa heikkoni, sitä elävämmäksi kävi hänen henkensä, ja taivaallinen Isä kylvi ja kynti hänen sydämensä peltoon, vaikka hänen työaseensa eivät juuri olleet silkin-pehmyiset. Yhtä-kaikki oli vielä tämänkin sydän rauhaa ja riemua löytävä ylitse kaiken, mitä hän pyysi ja toivoi.

Erään varsin rauhattoman yön perästä Antti vaipui aamupuoleen nukkumaan. Anna, hänen uskollinen ja kärsivällinen valvojansa, meni vähäksi aikaa pihalle, puutarhassa kuumaa, pyörtynyttä päätänsä virkistämään. — Silloin kaikui halki rauhaisen aamun hevoskavioin kolke hänen korvaansa ja etäältä kuului ihmisääniä. Hän kuunteli — kerrassaan leimahti hänen päähänsä eräs ajatus, joka pani sydämen kovasti tykkimään: "ehkä tuo kolke on yhteydessä sotasanoman kanssa?" Kuin salama Anna juoksi tupaan, sieltä portaita ylös ullakkoon, jossa luukusta voi kaukaa nähdä koko maantien.

Ja mitä näki Anna? Mitä se oli, joka pysähdytti Annan hengen ja ajoi punan hänen poskillensa? — Sotamiehet! Niin kauas kuin hänen terävä silmänsä kannatti, ei eroittanut hän muuta kuin sotamiehiä! Rykmentti rykmentin perään marssi kaupunkia kohden, osa Venäjän väkeä, joka vieraalta maalta palasi kotia. Kirkkaat sota-aseet välkkyivät päivänpaisteessa ja iloinen puhe ja melu tunkeutui hänen korvaansa.

Ensin tahtoi Anna juosta alas tätä sanomaa toisillenkään ilmoittamaan, mutta sydän ei sallinut! Niinkuin kiini-naulittu seisoi hän luukun ääressä ja katsoi alas. Ja rykmentti rykmentin perään tuli ja katosi maantiellä, — ääretön rivi vanhoja ja nuoria, ratsu- sekä jalkamiehiä, yhä vielääkään ei tahdo rivi loppua. Mutta vaikka Anna miten tarkasti katsoikin, vaikka hänen silmänsä miten suurella huolella etsiikin joka ruodun läpi — Jaakkoa hän ei löydä!

Alhaalla Annaa tarvitaan, hän tietää, että häntä haetaan, — hänen silmänsä alkavat karvastella, mutt'ei liiku hän paikastakaan — huolellisemmin vaan lentää hänen silmänsä äärettömän sotajoukon yli.

Nyt metsän rinteessä harvenevat rivit, loppu joutuu käteen, viimeiset tulevat esiin — Jaakko ei ole heidän joukossaan! Kuni tikarinpisto viilsi ääretön tuska Annan sydämen läpi — — silloin nousee kaukaa uusi kohina. Jälleen välkkyvät sota-aseet, ja uusi toivo nousee Annan sydämessä — vankkurit vankkurien perään, monta sataa, läheneepi.

Nyt eroittivat hänen väsyneet silmänsä ajajat: voi nimetöntä tuskaa ja hätää! Mitä hän nyt näkee — kalvistuneet kasvot, päähän-vajonneet silmät, veriset haavat — on sodan hirmuisa palkka ja maksu. Ja kun hän vielä tuskissaan, palavin sydämin katsoo ja näkee pitkiä sairasjonoja ohitse kulkevan, joutuu

viimeiset vankkurit käteen, pysähtyvät ja poikkeavat myllyllän päin ja Annan silmät näkevät vaalean, haavoitetun Jaakon!

Huudahdus, niin huikea että huone kajahti, kuului Annan suusta, — sitten *lensi* hän enemmän kuin *juoksi* ylhäältä alas, ja viiden minuutin perästä oli Jaakko hänen kätensä hoivattavana vuoteella, ja rakastavan äidin sekä morsiamen rukoukset nousivat hänen edestään taivaan puoleen.

Ja taivaallisen Isän korva oli altis kuulemaan näitä rukouksia. Jaakon haavat paranivat pian Annan ja Liisan huolellisen hoidon kautta ja viikkokauden kuluttua nousi hän, jos kohta huonosti ja vaivaloisesti, jälleen ylös vuoteelta. Morsiamen silmät loistivat sitä nähdessään.

IX.

Vanhat ovat kadonneet — katso, kaikki ovat uudeksi tulleet.

Ojamyllärin kuolinvuoteen ääressä löydämme kaikki ystävämme liikutetuin sydämin koossa olemasta, sillä hauta sovittaa kaikki rikokset ja kuolema antaa anteeksi.

Antin henki on eroamassa, mutta haudan partaalla on Jumala avannut hänen silmänsä, että hän saisi nähdä kaiken sen onnen, jonka hän niin kauan oli hyljännyt. Kädet ristiin laskettuna, hänen omaisensa seisovat sairastuvuoteen ympärillä ja joka silmänräpäys pelkäsivät he itkien saavansa kuulla sairaan viimeisen hengähdyksen.

Mutta vielä kerran avaa kuoleva suurella vaivalla silmänsä. Siunaten hän ne luopi Annaan ja Jaakkoon: "Jumala siunatkoon teitä ja sinua kallis Liisa, —"; ne sanat kuuluivat vielä hänen kelmeiltä huuliltaan, — silloin kantaa kuoleman-enkeli hänen sielunsa kohden ikuisia asunnoita! Yksi harras "Isä meidän" vaimon ja lasten suusta lähtee häntä saattelemaan autuaalle tielle.

* * * * *

Vuosi tämän tapauksen perästä oli Ojamyllällä iloiset, mutta pienet häät. Kun nuori-pari tuli kirkosta, lausui Jaakko Annallensa, kättä tarjoten ja lempeästi katsoen häntä silmiin: "Eikö niin, kallis Anna, ne jotka kyöneleillä kylvävät ne ilolla niittävätkö?" — Mutta Anna pannen kätensä ristiin vastasi liikutetulla sydämellä:

"Jumalass' on turvan' aina,
Joka laupeudessaan
Holhoo mua ainiaan,
Kaikki hyvät mulle lainaa,
Niinkuin isä lapselleen,
Rakkahalle omalleen".

"Amen!" lausui Liisa ja laski siunaten kätensä lasten päälle.

Vielä kauan elivät Jaakko ja Anna Ojamyllällä, äitiänsä kunnioittaen ja lapsiansa Jumalanpelvossa kasvattaen sekä raamatun sanaa: tehkää hyvää niille, jotka teitä vihaavat — Suttlepan Rietua ja Kirja-Tiitsua kohtaan noudattaen. — "Niin tosiaankin, kuinka heidän kävi?" — "Eikö työtä myöten palkka?" — Erään riihen luona, jossa punapäätä vanhan tapansa mukaan ärsytti kahta veljestä toistansa vastaan, olivat molemmat niin ymmärtäväiset, että leppyivät, mutta saivat sitten ilkiön käsiinsä ja kerrassaan löylyttivät hänet niin, että hänen luunsa ja jäsenensä eivät enää ikäpäivänä tulleet terveeksi. — Hän ja Rietu, jonka mökki myös pian huutokaupalla myytiin, elivät nyt armolahjoilla, jotka kyllä salaa annettiin, mutta joista koko kylä Annan kunniaksi ja kiitokseksi puhui. — Jos kaikki Annat ja heidän sisarensa niin tekisivät, niin olisivatpa asiat hyvät. Ja sillä loppuu kertomuksemme tällä kertaa.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this

eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement

or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to

maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.